

Människohandel och människoexploatering

Rättslig vägledning 2025:1
Utvecklingscentrum
Februari 2025

Innehållsförteckning

1	Varför vägledning?	5
2	Inledning	6

Block A – Identifiering, riktar sig till alla åklagare

3	Bakgrund	7
3.1	Människohandel, en bakgrund	7
3.2	Människoexploatering tillkommer	10
3.3	Regeringsuppdrag	11
4	Rekvisit	12
4.1	Människohandel	12
4.1.1	Lagtexten	12
4.1.2	Brottets uppbyggnad	12
4.1.3	Första elementet, otillbörliga medel	14
4.1.4	Andra elementet, handelsåtgärden	16
4.1.5	Tredje elementet, exploateringssyftet	16
4.2	Människoexploatering	19
4.2.1	Lagtexten	19
4.2.2	Brottets uppbyggnad	19
4.2.3	Första ledet, otillbörliga medel	21
4.2.4	Andra ledet, exploatering och exploateringsformerna	23
4.2.5	Grovt brott	25
5	Identifiering av målsägande	26
5.1	Allmänt	26
5.1.1	Flickor och kvinnor	26
5.1.2	Pojkar och män	27
5.1.3	Relationen mellan offer och förövare	27
5.2	Identifiering av målsägande	29
5.2.1	Allmänt	29
5.2.2	Vem är brottsoffret?	29
6	Indikatorer på människohandelsbrott	32
6.1	Inledning	32
6.2	I syfte att exploateras för sexuella ändamål	34

6.2.1	Bakgrund	34
6.2.2	Indikatorer	35
6.3	I syfte att exploateras för avlägsnande av organ.....	37
6.4	I syfte att exploateras för krigstjänst	37
6.5	I syfte att exploateras för tvångsarbete.....	38
6.5.1	Bakgrund	38
6.5.2	Arbetslivskriminalitet.....	38
6.5.3	Indikatorer	39
6.5.4	Tiggeri	39
6.6	Organiserad brottslighet.....	40
6.6.1	Involverande av en underårig i brottslighet	41
7	Ärenden hos riksenheter och allmänna kammare.....	42
7.1	Allas ansvar.....	42
7.1.1	Exempel på alternativa och parallella brott.....	42
7.1.2	Äktenskapstvång, barnäktenskapsbrott och vilseledande till äktenskapsresa	43

Block B – Utredning, riktar sig främst till åklagare vid RIO

8	Vikten av utredningsstrategi.....	44
8.1	Utredningskompetens	45
8.2	Stöd till målsägande och betänketid	46
8.3	Brottsutredning – rekvisit.....	47
8.3.1	Vilka brott kan tänkas bli aktuella?	47
8.3.2	Vem är inblandad?	47
8.3.3	Alternativa brott	48
8.3.4	Parallella brott.....	49
8.4	Brottsutredning – tvångsmedel	49
8.4.1	Hemliga tvångsmedel	49
8.5	Brottsutredning – förhör och forensisk bevisning	50
8.5.1	Inför förhören	50
8.5.2	Målsägandeförhör.....	50
8.5.3	Övriga förhör	51
8.5.4	Förhör med den misstänkta personen	52
8.5.5	Forensisk bevisning.....	52
8.6	Brottsutredning – samverkan med andra kompetenser	52
8.6.1	Nationell samverkan.....	52
8.6.2	Internationell samverkan och rättshjälp	53

	8.6.3	Överlämna om inte svensk jurisdiktion.....	53
	8.7	Brottsutredning – finansiell utredning.....	54
9		Målsägandefokus.....	55
	9.1	Bakgrundskontroll.....	55
	9.2	Målsägandens utsatthet och dess konsekvenser för utredningen .	55
	9.3	Målsägandebiträde och särskild företrädare för barn	56
	9.4	Tillfälligt uppehållstillstånd och betänketid	57
	9.5	Skadestånd.....	58
	9.5.1	Allmänt om rätt till skadestånd	58
	9.5.2	Gottgörelse inom arbetsrättens område	59
	9.5.3	Några domar	62
	9.6	Åtalsunderlåtelse/förundersökningsbegränsning.....	64
	9.7	Eventuell nödsituation	65
10		Återta brottsvinster m.m.....	66
	10.1	Allmänt	66
	10.2	Finansiell utredning	67
	10.3	Kvarstad	68
	10.4	Näringsförbud	68
	10.5	Företagsbot.....	69
	10.6	Särskild avgift och annan särskild rättsverkan	69
11		Samverkan med andra kompetenser	71
	11.1	Inledning	71
	11.2	Nationell samverkan	72
	11.2.1	Samverkan i arbetet mot människohandelsbrott.....	72
	11.2.2	Samverkan i arbetet mot arbetslivskriminalitet.....	73
	11.2.3	Vem kan lämna uppgifter om företag?	74
		Bilaga 1, ILO:s indikatorer på brottslighet inom tvångsarbete	76
		Bilaga 2, HEUNI:s mönster för sexuell exploatering.....	80
		Bilaga 3, Indikatorer på tvångsarbete på den svenska arbetsmarknaden.....	82

1 Varför vägledning?

Åklagarmyndigheten har i sin arbetsordning den 1 april 2024 beslutat att Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet (RIO) ska handlägga såväl människohandels- som människoexploateringsärenden. Trots detta krävs emellertid att *hela myndigheten* förmår att identifiera potentiella människohandelsbrott eftersom många ärenden även fortsättningsvis kommer att lottas in som annat brott på allmän kammare.

Denna rättsliga vägledning är den första som behandlar människohandel och människoexploatering och bör ses som en introduktion till ämnesområdena. Vägledningen bör uppfattas som "version 1.0" i en lärande process.

Vägledningen syftar till att tillhandahålla ett övergripande stöd för identifiering av människohandel och människoexploatering och att ge åklagare stöd och vägledning i den inledande handläggningen av dessa ärenden.

När allmän kammare har identifierat ett misstänkt människohandelsbrott bör kontakt tas med RIO, 010-562 70 13.

Läsanvisning

Block A dvs. kapitel 3–7 samt bilagorna 1–3 riktar sig till samtliga åklagare som ett stöd vid identifiering av människohandelsbrott och dess brottsoffer. **Block B**, dvs. kapitel 8–11 riktar sig i första hand till åklagare vid RIO som ett stöd vid utredning av människohandelsbrott.

För att underlätta läsningen används följande begrepp.

Människohandelsbrott – här avses såväl brottet människohandel som brottet människoexploatering.

Människohandel – när detta begrepp anges i texten avses endast brottet människohandel.

Människoexploatering – när detta begrepp anges i texten avses endast brottet människoexploatering.

Alternativa brott – avser brott som kan bli aktuella för det fall att människohandelsbrott inte går att bevisa. Detta är en samlingsbeteckning för yrkanden i andra och tredje hand.

Parallella brott – avser brott som kan begås samtidigt som människohandelsbrott.

2 Inledning

Sverige har tillträtt ett antal internationella konventioner som syftar till att motverka människohandel. Det har lett till tillkomsten av brottet människohandel som trädde i kraft 2002 och det subsidiära brottet människoexploatering som trädde i kraft 2018.

Människohandelsbrott handlar ofta om grov organiserad brottslighet och svart ekonomi där gärningspersoner är beredda att utnyttja och exploatera offrens utsatthet i syfte att tjäna pengar.

Vägledningen syftar till att tillhandahålla ett övergripande stöd för identifiering av människohandel och människoexploatering och att ge åklagare stöd och vägledning i den inledande handläggningen av dessa ärenden.

Med stöd av **Europarådets konvention om bekämpande av människohandel** från 2005 inrättades en särskild övervakningsmekanism, GRETA¹, som vid tre tillfällen har utvärderat hur väl Sverige lever upp till sina åtaganden.² Då GRETA bl.a. konstaterat att vi inte identifierar offer för människohandelsbrott i tillräckligt stor utsträckning är vägledningen även föranledd av den kritik Sverige har fått.

Då de aktuella utredningarna ska ledas av erfarna åklagare fokuserar vägledningen på de inledande, för människohandelsbrott specifika, delarna av förundersökningen och lämnar sedvanliga frågor om tvångsmedelsanvändning, åtalets utformning samt processuella frågor därhän. Vägledningen är uppbyggd med exempel och hänvisningar för att underlätta åklagarens arbete och dessa delar kan med fördel användas i sakframställning och slutanförande.

Vägledningen pekar också på vikten av att förundersökningsledaren, i de fall det är aktuellt, utreder möjligheterna att förverka brottsvinster, yrka på företagsbot och/eller näringsförbud samt yrka på skadestånd.

---

¹ Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings (GRETA).

² Den senaste utvärderingen publicerades den 19 oktober 2023.

3 Bakgrund

Kapitlet redovisar de internationella åtaganden som ligger till grund för människohandelsbrotten och det samverkansuppdrag som Åklagarmyndigheten och flera andra myndigheter har på området.

3.1 Människohandel, en bakgrund

Alla typer av människohandelsbrott utgör ett hänsynslöst och cyniskt utnyttjande av andra människor och en allvarlig kränkning av den enskilda individens människovärde och rätt att få bestämma över sitt liv och sin kropp. Brotten berör frågor om mänskliga rättigheter, kampen mot den organiserade brottsligheten, migrationsfrågor, jämställdhet mellan kvinnor och män, fattigdom samt sociala, ekonomiska och politiska skillnader inom och mellan länder. Ett stort antal människor i världen, främst kvinnor och barn, utsätts för människohandel varje år och majoriteten av dessa utnyttjas sexuellt. Förutom prostitution och andra former av sexuellt utnyttjande utsätts många av människohandelns offer för tvångsarbete, organhandel eller andra former av utnyttjanden. Även multipel exploatering förekommer, dvs. att personer som exploateras i t.ex. arbete även utnyttjas sexuellt eller på annat sätt.³ På samtliga dessa områden krävs samarbete mellan ursprungs-, transit- och destinationsländerna och ett sektorsövergripande angreppssätt som involverar alla aktörer inom olika myndigheter och organisationer.⁴

Människohandel är ett brott som bygger på internationella konventioner. Den svenska bestämmelsen i 4 kap. 1 a § BrB bygger på de kriminaliseringsåtaganden som följer av Palermoprotokollet och EU:s rambeslut om bekämpande av människohandel. Rambeslutet har ersatts av direktiv 2011/36/EU av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF. Den svenska bestämmelsen trädde i kraft den 1 juli 2002 och har ändrats fyra gånger därefter, senaste ändringen trädde i kraft den 1 juli 2018.⁵

---

³ Prop. 2017/18:123, s. 13.

⁴ Prop. 2003/04:111, s. 9.

⁵ Bestämmelsen avsåg ursprungligen gränsöverskridande handel med människor att utnyttjas för sexuella ändamål. Den 1 juli 2004 utvidgades bestämmelsen till att omfatta människohandel som inte är gränsöverskridande samt människohandel som syftar till andra former av utnyttjande än sexuell exploatering, t.ex. tvångsarbete och avlägsnande av organ. Den 1 juli 2010 togs det s.k. kontrollrekvisitet bort. Samtidigt avskaffades kravet på dubbel straffbarhet, se 2 kap. 5 § BrB. Den 1 juli 2018 gjordes förtydliganden avseende de otillbörliga medlen. Vidare infördes ett straffansvar för

Syftet med **Palermoprotokollet**⁶ är att förebygga och bekämpa handel med människor, särskilt vad avser kvinnor och barn, att skydda och bistå offren för sådan handel med full respekt för deras mänskliga rättigheter samt att främja samarbetet mellan staterna för att uppnå dessa syften.

Genom utformningen av Palermoprotokollet har man för första gången på global nivå kommit överens om en rättsligt bindande definition av människohandel. I artikel 3 a definieras sådan handel genom en uppräkningslista av olika **åtgärder** (rekrytering, transport, överföring, hysande eller mottagande) som begås med **vissa medel** (hot om eller bruk av våld eller andra former av tvång, bortförande, bedrägeri, vilseledande, maktmissbruk eller missbruk av en persons utsatta belägenhet eller givande eller mottagande av betalning eller förmåner för att erhålla samtycke från en person som har kontroll över en annan person) för ett **utnyttjandesyfte** (åtminstone utnyttjande av andras prostitution eller andra former av sexuellt utnyttjande, tvångsarbete eller tvångstjänst, slaveri eller med slaveri jämförbara bruk och sedvänjor, träldom eller avlägsnande av organ). Gärningen består alltså av tre moment, en åtgärd som vidtas genom användandet av något av de nämnda medlen för ett visst utnyttjandesyfte.⁷

Det s.k. **människohandelsdirektivet**⁸ syftar till att skapa ett mer sammanhållet synsätt i kampen mot människohandel för att i ökad utsträckning förebygga och lagföra människohandelsbrott samt skydda brottsoffrens rättigheter. I direktivet fastställs minimiregler när det gäller dels definitionen av vad som ska utgöra straffbelagd människohandel, dels påföljder på området. Direktivet syftar vidare till att införa gemensamma bestämmelser för att stärka åtgärderna för att förebygga människohandel och förbättra skyddet av brottsoffer. Direktivet innehåller bestämmelser om bl.a. kriminalisering av människohandel, kriminalisering av anstiftan av, medhjälp och försök till sådant brott samt om lägsta maximistraff och försvårande omständigheter. I direktivet finns vidare regler om ansvar och sanktioner för juridiska personer och om avstående från att lagföra eller utdöma påföljd för brottsoffer. Det finns även bestämmelser om bl.a. utredning och lagföring, jurisdiktion, undantag från kravet på dubbel straffbarhet, hjälp, stöd och skydd för brotts-

---

brott mot en person som är under arton år även vid oaktsamhet i fråga om offrets ålder.

⁶ FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet (United Nations Convention Against Transnational Organized Crime, UNTOC) och dess tilläggsprotokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn (Palermoprotokollet). Ratificerad av Sverige 2004.

⁷ SOU 2008:41 Människohandel och barnåktenskap – ett förstärkt straffrättsligt skydd, s. 46.

⁸ Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU av den 5 april 2011 om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF.

offer samt om inrättande av nationella rapportörer. Människohandelsdirektivet är implementerad i svensk rätt sedan 2013.

Ytterligare ett centralt instrument på området är **Europarådets konvention om bekämpande av människohandel** från 2005 som syftar till att förhindra och bekämpa människohandel, konstruera ett fullständigt regelverk för skydd och hjälp till människohandelsoffer, garantera effektivare brottsutredningar och åtal samt främja internationellt samarbete. Konventionen utgår ifrån Palermoprotokollet och har identisk definition av människohandel. Konventionen definierar dessutom begreppet brottsoffer⁹ som varje fysisk person som är utsatt för människohandel. Genom konventionen inrättades en särskild övervakningsmekanism, GRETA¹⁰, som vid tre tillfällen har utvärderat hur väl Sverige lever upp till dessa åtaganden.¹¹

Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, också kallad **FN:s kvinnokonvention**¹², antogs redan år 1979 och började gälla 1981. Enligt artikel 6 i konventionen ska konventionsländerna bekämpa alla former av handel med kvinnor och utnyttjande av kvinnor i prostitution.

Det finns ett antal instrument som fokuserar på barnrättsperspektivet. Ett av dem är FN-konventionen om barnets rättigheter, **barnkonventionen**, som antogs 1989.¹³ Till konvention antogs år 2000 ett tilläggsprotokoll om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi.¹⁴ I tilläggsprotokollets artikel 2 finns en definition av försäljning av barn. I den anges att med försäljning av barn avses varje handling eller transaktion genom vilken ett barn överförs av en person eller grupp av personer till annan mot betalning eller någon annan form av ersättning. Konventionsländerna ska förbjuda denna försäljning enligt artikel 1. Barnkonventionen blev år 2020 lag i Sverige.

Ett annat instrument är **Lanzarotekonventionen**¹⁵ och konventionsländerna har åtagit sig att anta specifik lagstiftning och vidta åtgärder för att förebygga sexuellt våld, för att skydda barnoffer och för att åtala förövare. Sverige ratificerade konventionen 2013.

---

⁹ Europarådets konvention om bekämpande av människohandel, Artikel 4 e.

¹⁰ Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings (GRETA).

¹¹ Den senaste utvärderingen publicerades den 19 oktober 2023.

¹² FN:s konvention om avskaffande av alla former av diskriminering av kvinnor (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW).

¹³ Se prop. 1989/90:107 om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter. Konventionen trädde i kraft i Sverige 1990.

¹⁴ Se prop. 2005/06:68 Försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi – Fakultativt protokoll till konventionen om barnets rättigheter.

¹⁵ Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp.

I Internationella arbetsorganisationens (ILO)¹⁶ **konvention om tvångsarbete**¹⁷ återfinns definitionen av tvångsarbete eller obligatoriskt arbete.¹⁸ År 2014 antogs bilagan till konventionen dvs. 2014 års protokoll till 1930 års konvention (nr 29) om tvångsarbete, för att kunna bemöta den ökande exploateringen globalt.¹⁹ ILO har tagit fram indikatorer²⁰ för tvångsarbete vilka representerar de mest framträdande signaler och ledtrådar som pekar ut trolig existens av tvångsarbete.

I **Europakonventionen**²¹, som gäller som svensk lag,²² stadgas förbud mot slaveri eller trældom samt mot tvångsarbete eller annat påtvingat arbete (artikel 4). Bestämmelsen innebär vissa förpliktelser för medlemsstaterna att förhindra sådant arbete, bl.a. att vidta effektiva åtgärder för att bekämpa all exploatering som faller inom artikelns tillämpningsområde.

Även **Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna**²³ (2010/C 83/02) förbjuder slaveri och tvångsarbete samt föreskriver varje arbetstagares rätt till rättvisa arbetsförhållanden (artikel 5 och 31).

Genom det s.k. **sanktionsdirektivet**²⁴ förbjuds anställning av tredjelandsmedborgare som vistas olagligt i EU. Direktivet har genomförts i svensk rätt bl.a. genom lagen (2013:644) om rätt till lön och annan ersättning för arbete utfört av en utlänning som inte har rätt att vistas i Sverige, och genom ändringar i utlänningslagen.

3.2 Människoexploatering tillkommer²⁵

Myndigheter och andra samhällsaktörer uppmärksammade lagstiftaren på att det förekom sådan exploatering av utsatta personer som var jämförbar med människohandlarnas exploateringssyfte. Till skillnad från brottet människo-

---

¹⁶ Internationella arbetsorganisationen dvs. International Labour Organization.

¹⁷ Forced labour convention, 1930 (No. 29), ILO:s konvention om tvångsarbete 1930 nr 29.

¹⁸ ILO:s definition tillämpas internationellt och omnämns även i prop. 2017/18:123 s. 34 ff.

¹⁹ Proposition 2016/17:93 2014 års protokoll och rekommendation till ILO:s konvention om tvångsarbete, vilket Sverige har tillträtt.

²⁰ Indikatorerna är framtagna från teoretisk och praktisk erfarenhet av ILOs Special Action Programme to Combat Forced Labour. Indikatorerna baseras på definitionen av tvångsarbete som framgår i ILO:s konvention av tvångsarbete, 1930 nr 29. Se bilaga 1.

²¹ Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

²² Lagen (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna trädde i kraft 1995.

²³ Även känd som rättighetsstadgan.

²⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/52/EG av den 18 juni 2009 om minimistandarder för sanktioner och åtgärder mot arbetsgivare för tredjelandsmedborgare som vistas olagligt.

²⁵ Prop. 2017/18:123, s. 33–36.

handel, som tar sikte på handelsåtgärderna, tog de uppmärksammade problemen nu sikte på själva exploateringen eller med andra ord det ändamål som exploateringen syftar till i människohandelsparagrafen.

För att stärka det straffrättsliga skyddet mot exploatering av personer i arbete och tiggeri infördes den 1 juli 2018 bestämmelsen om människoexploatering i 4 kap. 1 b § BrB. Bestämmelsen syftar till att åstadkomma ett straffrättsligt skydd mot att utsatta personer exploateras som arbetskraft eller i tiggeri. Avsikten har varit att motverka företeelser som allvarligt kränker den enskildes frihet, frid och mänskliga värdighet.²⁶

Brottet människoexploatering har samma grund i de internationella åtagandena som brottet människohandel.

3.3 Regeringsuppdrag

Åklagarmyndigheten är en av nio myndigheter som har ett förlängt regeringsuppdrag²⁷ att samverka i arbetet mot arbetslivskriminalitet.

Arbetslivskriminalitet definieras som kvalificerade förfaranden som strider mot bestämmelser i författningar eller avtal, och som rör arbetslivet. Vid bedömningen av om ett förfarande är kvalificerat ska särskilt beaktas om förfarandet innebär att arbetstagare utnyttjas, att konkurrensen snedvrids, att det utförs i organiserad form eller systematiskt, eller är av allvarlig eller omfattande karaktär.²⁸

Människohandelsbrotten, där människor hamnar i tvångsarbete eller exploateras under uppenbart orimliga arbetsvillkor genom vilseledande eller utnyttjande av personens beroendeställning eller skyddslöshet, är en av de allvarligaste formerna av arbetslivskriminalitet.²⁹

---

²⁶ I Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna (2010/C 83/02) artikel 1 framgår att människans värdighet är okränkbar. Den ska respekteras och skyddas.

²⁷ Ändring av uppdraget att inrätta regionala center mot arbetslivskriminalitet och om varaktig myndighetssamverkan, (A2024/01109) med hänvisning till tidigare uppdrag (A2022/00333) och (A2023/01693).

²⁸ SOU 2022:36 Arbetslivskriminalitet – en definition, en inledande bedömning av omfattningen, lärdomar från Norge, s. 55.

²⁹ Nationell strategi mot arbetslivskriminalitet, Regeringskansliet, s. 11.

4 Rekvisit

Den svenska lagstiftningen har en lagtekniskt komplicerad uppbyggnad. Rekvisiten för människohandel respektive människoexploatering återges här i kapitlet. Respektive rekvisit följs upp i tabellformat med hänvisning till förarbeten och eventuella avgöranden.

4.1 Människohandel

4.1.1 Lagtexten

4 kap. 1 a § brottsbalken lyder:

Den som, i annat fall än som avses i 1 § [människorov], genom

1. olaga tvång,
2. vilseledande,
3. utnyttjande av någons utsatta belägenhet som allvarligt begränsar personens alternativ, eller
4. annat sådant otillbörligt medel om det allvarligt begränsar personens alternativ rekryterar, transporterar, överför, inhyser eller tar emot en person i syfte att han eller hon ska exploateras för sexuella ändamål, avlägsnande av organ, krigstjänst, tvångsarbete eller annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte, döms för människohandel till fängelse i lägst två och högst tio år.

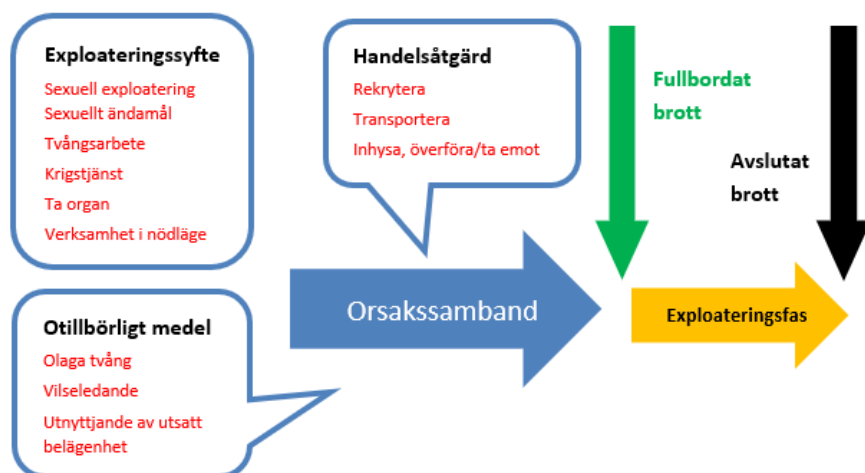
Den som begår en gärning som avses i första stycket mot en person som inte har fyllt arton år döms för människohandel även om inte något sådant otillbörligt medel som anges där har använts. Detta gäller även om den som begår en sådan gärning inte haft uppsåt till men varit oaktsam beträffande omständigheten att den andra personen inte fyllt arton år.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket mindre grovt, döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. *SFS 2018:601*

4.1.2 Brottets uppbyggnad

Som framgår av [avsnitt 3.1](#) bygger brottet människohandel på internationella konventioner och åtaganden som Sverige har tillträtt. I detta avsnitt fokuseras på de för människohandel relevanta rekvisiten och när de aktualiseras vilket nedanstående skiss illustrerar.

Människohandel (4 kap. 1 a § brottsbalken)

Källa: Senior åklagare Helena Ljunggren, föredrag på utbildning, 3 september 2021.

Med människohandel avses att en gärningsperson eller flera gärningspersoner genom falska löften eller direkta hot, rekryterar och förflyttar människor för att utnyttja dem. För barn krävs inget vilsaledande eller hot för att det ska vara fråga om människohandel. Ofta sker människohandel över landsgränser, men det kan även ske inom Sverige. Syftet att exploatera en person kan också ske över internet. Brottet anses fullbordat redan innan exploateringsfasen har påbörjats. Detta i motsats till människoexploatering, som inte kräver några handelsåtgärder, men där själva exploateringsfasen är det centrala i bestämmelsen. I människohandelsbestämmelsen är det *avsikten* att exploatera en annan människa som lagstiftaren tar sikte på, dvs. syftet med handelsåtgärden. Utöver rekrytering kan handelsåtgärderna utgöras av transport, överföring, inhysning och mottagande av en person.

En handelsåtgärd som innebär att gärningspersonen rekryterar offret kan pågå under en längre tid, medan handelsåtgärder som exempelvis består i att gärningspersonen tar emot offret avslutas i och med att personen tagits emot. Beträffande den förstnämnda åtgärden kommer brottet visserligen att vara fullbordat i och med att åtgärderna vidtas. Eftersom brottet i detta fall är perdurerande börjar preskriptionstiden dock löpa först i och med att åtgärden har upphört. Vad gäller de sistnämnda åtgärderna eller åtgärder av liknande karaktär kommer brottet vara fullbordat i och med att åtgärden vidtas. Vid samma tidpunkt kommer också preskriptionstiden att börja löpa.³⁰

Brottet människohandel innefattar följaktligen tre huvudsakliga element, som **samtliga** måste föreligga för att ansvar för människohandel med vuxna

³⁰ SOU 2008:41 Människohandel och barnåktenskap – ett förstärkt straffrättsligt skydd, s. 122 ff.

personer ska kunna komma i fråga; otillbörliga medel – handelsåtgärd – exploateringssyfte.³¹

Det måste finnas ett **orsakssamband** mellan användandet av ett otillbörligt medel och handelsåtgärden. Kravet på orsakssamband säkerställs med begreppet *genom* i lagtexten.³² Offret ska ha följt handelsåtgärden just p.g.a. det otillbörliga medlet. Om offret ändå skulle ha vidtagit åtgärden föreligger inte något orsakssamband och ansvar för människohandel kan då inte komma i fråga.³³

Vid många händelser som behandlas i ett straffrättsligt sammanhang kan det finnas flera orsaker till att någonting händer, så även när det gäller brottet människohandel. Högsta domstolen har uttalat, att för straffansvar är det tillräckligt att gärningspersonens agerande har utgjort en bidragande orsak till den följd som anges i en viss straffbestämmelse. Det krävs inte att det har varit den enda orsaken eller att det varit huvudorsaken.³⁴

4.1.3 Första elementet, otillbörliga medel

Första elementet är de **otillbörliga medel** som används för att få brottsoffret att underkasta sig eller foga sig. För straffansvar förutsätts följaktligen att en handelsåtgärd vidtas genom olaga tvång, vilseledande, utnyttjande av någons utsatta belägenhet eller med annat sådant otillbörligt medel. Det måste finnas ett orsakssamband mellan användandet av ett otillbörligt medel och handelsåtgärden. **Notera** att första elementet inte omfattar målsäganden som är under 18 år.

Tabell 1 Rekvisit – otillbörliga medel

Rekvisit	Förarbete / doktrin/ domskäl	Behandlat i
Olaga tvång	Avses detsamma som i straffbestämmelsen om olaga tvång i 4 kap. 4 §.	Prop. 2017/18:123 s. 57
	Ej tillförlitligt utrett att gp skulle ha utsatt offret för olaga tvång eller att han skulle ha försatt henne i ett ekonomiskt läge som allvarligt begränsat hennes alternativ.	Ogillad dom Göta hovrätt B 2751-23 s. 8
	Gp hade utövat olaga tvång gentemot mä vilket var avgörande för att hon gick med på att ta emot ytterligare sexkunder i Sverige.	Hovrätten över Skåne och Blekinge B 800-22 s. 23

³¹ Se vidare prop. 2017/18:123, s. 20.

³² Prop. 2017/18:123, s. 20, 25.

³³ Prop. 2001/02:124, s. 25.

³⁴ Jfr NJA 2024 s. 36 "Dödsorsaken". Se även Jämställdhetsmyndigheten Underlagsrapport 2024:6 Människohandel för sexuella ändamål, s. 14.

Rekvisit	Förarbete / doktrin/ domskäl	Behandlat i
Vilseledande	Innebär förmedlande av en oriktig uppfattning till någon och förekommer bl.a. i straffbestämmelsen om bedrägeri i 9 kap. 1 §.	Prop. 2017/18:123 s. 57
	Mä som blivit vilseledd om kostnaden för advokat-kostnader för att söka arbetstillstånd i Sverige (saknades orsakssamband).	Nacka tingsrätt B 6903-18 s. 71
	Fått mä att tro att hon hade en stor skuld som skulle betalas innan hon kunde få behålla vinsterna av sin prostitution.	Svea hovrätt dom B 5624-19 s. 58
	Mä som blivit vilseledd att hon skulle tigga och under vilka levnadsvillkor hon skulle leva.	Göta hovrätt dom B 47-19 s. 319
	Varken gp1 och gp2 avsåg genom svenska bolaget eller bemanningsbolaget att betala bärplockarnas utlovade löner, ersättningar för övertid eller ersättningar för obekvämt arbetstid. De har därmed vilselett mä.	Hovrätten för Övre Norrland B 835-24 "bärplockarna i Åsele" s. 21
Utnyttjande av någons utsatta belägenhet (se tillägg nedan)	Avses olika situationer där gp utnyttjar att offret befinner sig i en beroendeställning till honom eller henne, t.ex. till följd av ett ekonomiskt skuldförhållande eller ett anställnings- eller lydnadsförhållande. Andra exempel är situationer där gp utnyttjar att offret lever under ekonomiskt svåra förhållanden, lever i flyktingskap, befinner sig i vanmakt, har en funktionsvariation eller någon sjukdom, eller är beroende av narkotika.	Prop.2017/18:123 s. 57
	Mä som haft arbete i Uganda, hade kunnat avstå att ta anställning som au pair i Sverige. Fanns ej stöd för omfattningen av arbete. Fått endast begränsat med ersättning, dock ej nödläge.	Ogillad dom Svea hovrätt B 1447-23 "au pair" s. 12-13
	Den utsattas belägenhet kan ha funnits i hemlandet och där utnyttjats för att rekrytera och transportera målsäganden, eller skapats i Sverige och här utnyttjats för att kunna inhysa personen.	Göta hovrätt B 47-19 s. 38
	En ung, förälskad och oerfaren kvinna följde med till Sverige. Sammantaget hade de tilltalade haft ett sådant fysiskt och psykiskt övertag att målsäganden även i Sverige varit allvarligt begränsad i sina alternativ.	Hovrätten för Västra Sverige B 4422-21
Annat sådant otillbörligt medel (se tillägg nedan)	Avses situationer där gp på andra sätt bemästrar offrets fria och verkliga vilja.	Prop. 2017/18:123 s. 57
Tillägg: "...som/om det allvarligt begränsar personens alternativ"	Med tilläggen i lagtexten i p 3 och p 4 avses att omständigheterna vid en helhetsbedömning ska ha varit sådana att offret inte har haft något annat verkligt eller godtagbart alternativ än att underkasta sig handelsåtgärden. Tilläggen är inte avsedda att i sak ändra innebörden av de otillbörliga medlen i p 3 och p 4. Tilläggen är istället avsedda att förtydliga att den angivna förutsättningen avseende offrets alternativ endast gäller vid tillämpning av de otillbörliga medlen "utnyttjande av någons utsatta belägenhet" respektive "annat sådant otillbörligt medel". Någon motsvarande begränsning gäller alltså inte vid	Prop.2017/18:123 s. 57 Se även prop. 2009/10:152 s. 60

Rekvisit	Förarbete / doktrin/ domskäl	Behandlat i
	tillämpning av de otillbörliga medlen "olaga tvång" eller "vilsledande" (p 1 och p 2).	

4.1.4 Andra elementet, handelsåtgärden

Det andra elementet avser **handelsåtgärden**, dvs. åtgärden för genomförandet av själva människohandeln. De handelsåtgärder som omfattas av straffbestämmelsen är att rekrytera, transportera, överföra, inhysa eller ta emot en person.

Tabell 2 Rekvisit – handelsåtgärder

Rekvisit	Förarbete / doktrin/ domskäl	Behandlat i
Rekryterar	Avses olika förfaranden för att värva eller anskaffa en person.	Prop. 2009/10:152 s. 60
	Rekrytering bör ses som en åtgärd som är avgränsad till tid och plats. I målet framgick inte när rekrytering skett.	Ogillad dom Göta hovrätt B 2751-23 s. 27
	Gp1 och gp2 har tillsammans och i samförstånd med thailändska bemanningsbolaget rekryterat mä i Thailand.	Hovrätten för Övre Norrland B 835-24 "bärplockarna i Åsele" s. 18-19
Transporterar	Avses både organisering av resa och själva framförandet av transportmedlet.	Prop. 2009/10:152 s. 60
	Gp1 och gp2 har tillsammans och i samförstånd med thailändska bemanningsbolaget transporterat mä i Thailand och själva ombesörjt busstransport i Sverige.	Hovrätten för Övre Norrland B 835-24 "bärplockarna i Åsele" s. 18-19
Överför	Avses olika förfaranden som utgör ett led i en förflyttning eller en överföring av en person. Ett exempel är när gp förmår offret att själv bege sig någonstans, ett annat är när gp överlåter offret till en annan person.	Prop. 2009/10:152 s. 60
Inhyser	Avses att gp ger tillfälligt eller permanent boende åt offret.	Prop. 2009/10:152 s. 60
	Att enbart anvisa eller ordna boende åt någon kan emellertid inte anses innefattas i begreppet "inhysa".	Svea hovrätt B 6941-22 "nagelsalonger" s. 51
	Gp1 och gp2 har gett mä bostad i den tidigare butiksbyggnad som gp1 och gp2 gjort om till boende åt bärplockarna.	Hovrätten för Övre Norrland B 835-24 "bärplockarna i Åsele" s. 19
Tar emot	Innefattar både ett faktiskt mottagande och ett övertagande av den brottsutsatte.	Prop. 2009/10:152 s. 60
	Gp1 och gp2 har tagit emot mä i Sverige.	Hovrätten för Övre Norrland B 835-24 "bärplockarna i Åsele" s. 19

4.1.5 Tredje elementet, exploateringssyftet

Tredje elementet är **exploateringssyftet** med handeln. Handelsåtgärderna ska ha vidtagits i syfte att exploatera offret för sexuella ändamål, avlägsnande av organ, krigstjänst, tvångsarbete eller annan verksamhet i en situation som

innebär nödläge för den utsatte exempelvis att tvingas in i kriminell verksamhet.

Tabell 3 Rekvisit – exploateringssyfte

Rekvisit	Förarbete / doktrin/ domskäl	Behandlat i
I syfte att	Genom uttrycket ”i syfte att” klargörs att det erfordras <i>direkt uppsåt/avsiktsuppsåt</i> i förhållande till att utnyttja en person för sexuella ändamål.	Prop. 2001/02:124 s. 33
	Om något sådant syfte inte föreligger när åtgärden vidtas kan ansvar för människohandel inte komma i fråga.	Prop. 2003/04:111 s. 44
	<i>Avsiktsuppsåtet</i> ska behållas. Regeringen anser, i enlighet med tidigare bedömningar, att ett borttagande av kravet på avsiktsuppsåt skulle innebära ett alltför vidsträckt gärningsmannansvar och ändra karaktären på brottet på ett grundläggande sätt.	Prop. 2017/18:123 s. 28–29
Exploateras	Med exploatering av människor avses alltid ett otillbörligt användande. Uttrycket exploatera tydliggör också att det är fråga om att hantera och betrakta offren som handelsvaror.	Prop. 2009/10:152 s. 21
	Det krävs ett <i>direkt uppsåt/avsiktsuppsåt</i> i förhållande till exploateringen. Det är dock inte nödvändigt att denna har kommit till stånd för att brottet ska anses fullbordat. Offrets eventuella samtycke till den åsyftade exploateringen saknar betydelse för den straffrättsliga bedömningen.	Prop. 2009/10:152 s. 60
– för sexuella ändamål	Avses att offret ska utsättas för sexualbrott eller utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser, dvs. prostitution eller på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål såsom utnyttjande av en person för medverkan vid framställning av pornografiska alster eller medverkan i pornografisk föreställning.	Prop. 2001/02:124 s. 27–28
	En kvinna, med en positiv syn på våldsbejakande form av jihad, tog med sina döttrar till Syrien för att sedan förmå dem att gifta sig under tvång. Kvinnan hade transporterat sina underåriga flickor till Syrien och inhyst dem i syfte att de skulle underkastas den ordning och de normer som gällt inom en våldsbejakande islamistisk gruppering och som en följd av det gifta sig och bilda familj och därmed exploateras för sexuella ändamål. Eftersom äktenskapstvång är subsidiärt till människohandel dömdes kvinnan för människohandel.	Svea hovrätt B 1070-23
– för avlägsnande av organ	Med uttrycket uppnås överensstämmelse med innehållet i FN-protokollet och rambeslutet. ³⁵ Det innebär också ett förtydligande. Avlägsnande av organ är dessutom ett utnyttjande av speciell art och det är även på den grunden befogat att särskilt i lagtexten skriva ut att även sådant åsyftat utnyttjande omfattas.	Prop. 2003/04:111 s. 46

³⁵ FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet och dess tilläggsprotokoll (Palermoprotokollet) och EU:s rambeslut om bekämpande av människohandel, se avsnitt 2.1.

Rekvisit	Förarbete / doktrin/ domskäl	Behandlat i
– för krigstjänst		Prop. 2009/10:152 s. 60
– för tvångsarbete	Enligt ILO:s konvention definieras tvångsarbete som varje arbete eller tjänst som med hot om något slags straff krävs av en person och som personen i fråga inte frivilligt har erbjudit sig att utföra (artikel 2). Alla typer av arbeten och tjänster omfattas, utan begränsning till anställningsförhållanden eller legala arbeten. Uttrycket ”att stå under hot om något slags straff” ska förstås i vid bemärkelse. Det kan avse fysiskt våld och frihetsberövanden, men även t.ex. hot om att anmäla en illegal arbetstagare till en myndighet eller hot om utebliven betalning av lön i fall arbetstagaren vägrar att arbeta över tid. Åtgärder som hindrar en arbetstagare från att lämna arbetet kan innebära att tvångsarbete föreligger, även om arbetstagaren inledningsvis har ingått anställningsförhållandet frivilligt.	Prop. 2017/18:123 s. 34
	Det ska vara fråga om ett arbete som med hot om någon slags straff krävs av en person och som mä inte har åtagit sig att genomföra frivilligt. Ofrivilligheten – helhetsperspektiv – oproportionerlig börda för arbetaren – kan inte ha accepterats frivilligt.	Europadomstolen mål Van der Musselle mot Belgien [1983] p. 34
	Ett initialt samtycke är irrelevant om det har getts genom vilseledande.	Europadomstolen mål C.N. och V. mot Frankrike [2012] p. 149
	Om ett vilseledande har orsakat ett samtycke ska avtalet om arbetet redan på den grunden inte anses ha ingåtts frivilligt.	Svea hovrätt B 6941-22 ”nagelsalonger” s. 52
	En inskränkning av rörelsefriheten är inte en nödvändig förutsättning för tvångsarbete eller ens människohandel. De anställda erbjuder sig inte frivilligt för arbete när en arbetsgivare missbrukar sin makt eller utnyttjar sina anställdas utsatthet för att exploatera.	Europadomstolen mål Chowdury och andra mot Grekland [2017] p. 123 och p. 23
	Tvångsarbete förutsätter inte andra inskränkningar av handlingsfriheten.	Svea hovrätt B 6941-22 ”nagelsalonger” s. 52
– för annan verksamhet i en situation som innebär nödläge för den utsatte	Med <i>verksamhet</i> avses någon form av åtgärd som offret ska utföra eller underkasta sig. Med <i>nödläge</i> avses situationer där offret är förhindrad att fritt bestämma över sina göranden och låtanden. Offret befinner sig i en verkligt svår situation som inte är helt tillfällig eller övergående.	Prop. 2009/10:152 s. 60
	Uttrycket nödläge omfattar även andra situationer. Exempel på tillfällen då någon utnyttjas i ett <i>annat nödläge</i> kan vara barn som utnyttjas i en väpnad konflikt, utan att det är fråga om ett tvångstillstånd som i p 2. Ett annat exempel kan vara en ung person som utnyttjas sexuellt och för hushållsarbete inom ramen för ett tvångs-äktenskap. Även personer som förmås arbeta under synnerligen svåra förhållanden till en mycket låg lön utan att det är fråga om tvångsarbete i p 2.	Prop. 2003/04:111 s. 67 och Ds 2003:45 s. 150–151

Rekvisit	Förarbete / doktrin/ domskäl	Behandlat i
	Undermåliga levnadsförhållanden i ett skogsläger som saknade vatten, värme och toalett samt handlings- och frihetsinskränkningar där mä inte själv kunnat bestämma när och om han skulle tigga samt genom att han varit fråntagen id-handling och saknat pengar utgjort en så svår belägenhet att mä befann sig i nödläge.	Svea hovrätt B 6941-22 "nagelsalonger" s. 53 jfr Hudiksvalls tingsrätt B 2650-17
	I en liknande situation ansågs det inte vara ett nödläge med beaktande av dels att levnadsförhållandena var eländiga men inte så undermåliga, dels att mä var underställd en viss grad av kontroll och övervakning men att det inte förelåg direkt eller systematiskt tvång.	Svea hovrätt B 6941-22 "nagelsalonger" s. 53 jfr Göta hovrätt B 3378-17
	Levnadsförhållandena i Sverige har varit svåra. Mä har dock inte varit underställda någon närmare kontroll eller övervakning och har dagligen befunnit sig i centrala delar av orten. Sammantaget har mä inte befunnit sig i nödläge.	Hovrätten för Övre Norrland B 835-24 "bärplockarna i Åsele" s. 23

4.2 Människoexploatering

4.2.1 Lagtexten

4 kap. 1 b § brottsbalken lyder:

Den som, i annat fall än som avses i 1 eller 1 a §, genom olaga tvång, vilseledande eller utnyttjande av någons beroendeställning, skyddslöshet eller svåra situation exploaterar en person i tvångsarbete, arbete under uppenbart orimliga villkor eller tiggeri, döms för människoexploatering till fängelse i högst fyra år.

Den som begår en gärning som avses i första stycket mot en person som inte har fyllt arton år döms till ansvar även om det inte förekommit något olaga tvång, vilseledande eller utnyttjande av någons beroendeställning, skyddslöshet eller svåra situation. Detta gäller även om den som begår en sådan gärning inte haft uppsåt till men varit oaktsam beträffande omständigheten att den andra personen inte fyllt arton år.

Är ett brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, döms för grov människoexploatering till fängelse i lägst två och högst tio år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen avsett en verksamhet som bedrivits i större omfattning, medfört betydande vinning eller inneburit ett särskilt hänsynslöst utnyttjande av annan. *SFS 2018:601*

4.2.2 Brottets uppbyggnad

Bestämmelsen syftar till att åstadkomma ett straffrättsligt skydd mot att utsatta personer exploateras som arbetskraft eller i tiggeri. Avsikten har varit att motverka företeelser som allvarligt kränker den enskildes frihet, frid och mänskliga värdighet.³⁶ Som framgår ovan bygger brottet människoexploatering för tvångsarbete och tiggeri på internationella konventioner och

³⁶ Prop. 2017/18:123, s. 33 ff.

åtaganden som Sverige har tillträtt. I detta avsnitt fokuseras på de för människoexploatering relevanta rekvisiten samt när de aktualiseras vilket nedanstående skiss illustrerar.

Bild 2 Skiss över brottet människoexploatering

Människoexploatering (4 kap. 1 b § brottsbalken)

Källa: Senior åklagare Helena Ljunggren, föredrag på utbildning, 3 september 2021.

Bestämmelsen kan bli tillämplig bl.a. vid exploatering som inte har något samband med ett människohandelsförfarande, eller när exploateringen vidtas av någon annan än den som genomfört brottet människohandel. Därutöver bör bestämmelsen omfatta fall där förutsättningarna för människohandel inte bedöms vara uppfyllda.³⁷ Brottet kräver inte någon handelsåtgärd utan fokus är på den som genom användning av otillbörligt medel exploaterar en person. Brottet fullbordas vid exploateringen. Ett ev. samtycke efter denna tidpunkt saknar relevans för straffansvaret. Det är t.ex. ovidkommande för straffansvaret om en arbetstagare i det skedet accepterar de dåliga arbetsvillkoren.³⁸

För barn krävs inget vilseledande eller hot för att det ska vara fråga om människoexploatering.

Högsta domstolen har i NJA 2022 s. 23³⁹ konstaterat att det första ledet i bestämmelsen berör de otillbörliga medel som har använts. Det andra ledet anger på vilket sätt offret används. Domstolen lade till ett tillkommande villkor för att gärningspersonens agerande ska vara straffbart och det är att agerandet har karaktären av *exploatering* av annan.

³⁷ Prop. 2017/18:123, s. 41.

³⁸ Ibid. s. 61.

³⁹ NJA 2022 s. 23 "Arbetet i restaurangen" där exploateringsformen *uppenbart orimliga villkor* var aktuell.

Det måste finnas ett **orsakssamband** mellan användandet av ett otillbörligt medel och exploatering i viss närmare angiven verksamhet.⁴⁰ Kravet på orsakssamband säkerställs med begreppet *genom* i lagtexten.

4.2.3 Första ledet, otillbörliga medel

Första ledet är de otillbörliga medel som används för att få brottsoffret att underkasta sig eller foga sig. Brottet ska träffa den som genom olaga tvång, vilseledande eller utnyttjande av någons beroendeställning, skyddslöshet eller svåra situation exploaterar en person. **Notera** att första ledet inte omfattar målsägande som är under 18 år.

Tabell 4 Rekvisit – otillbörliga medel

Rekvisit	Förarbete / doktrin/ domskäl	Behandlat i
Olaga tvång	Avses detsamma som i bestämmelsen om olaga tvång i 4 kap. 4 §.	Prop. 2017/18:123 s. 59
Vilseledande	Innebär förmedlande av en oriktig uppfattning till någon och förekommer därutöver bl.a. i straffbestämmelsen om bedrägeri i 9 kap. 1 §.	Prop. 2017/18:123 s. 59
	Det är fråga om vilseledande i paragrafens mening när gp lyckas förmedla en oriktig uppfattning till annan, såsom blir fallet när gp förmår någon annan till viss prestation (pengar, annan egendom eller tjänst) under den felaktiga förespeglingen att han eller hon kommer att betala ersättning för prestationen.	NJA 2022 s. 23 p. 16
	I vissa förhandlingssituationer kan lämnandet av oriktiga uppgifter falla utanför det straffbara området. Straffansvar kan dock utkrävas om det är fråga om ett klart överskridande av den gräns som enligt gängse uppfattning anses vara rimlig för en viss förhandlingssituation. Ett sådant klart överskridande föreligger regelmässigt när någon förmår annan att utföra ett visst arbete mot betalning och vid avtalets ingående inte har för avsikt att erlagga den utlovade betalningen.	NJA 2022 s. 23 p. 16
	Vilselett mä om arbetsvillkoren, lönen, arbetsförhållandena och arbetstiden (7 dgr/vecka, ingen ledighet första året, inte fått resa utanför Sverige).	Göteborgs TR B 8170-22 ⁴¹ "krögarparet"
	Varken gp1 och gp2 genom svenska bolaget eller bemanningsbolaget avsåg att betala bärplockarnas utlovade löner, ersättningar för övertid eller ersättningar för obekvämt arbetstid. De har därmed vilselett mä.	Hovrätten för Övre Norrland B 835-24 "bärplockarna i Åsele" s. 21
	Även om kortare tidsperiod (11–22 april 2022).	Göteborgs TR B 8170-22 "krögarparet" s. 24
Utnyttjande av någons ...	Till skillnad från vad som gäller för rekvisitet "utnyttjande av någons utsatta belägenhet" i bestämmelsen om människohandel, krävs inte vid tillämpning av rekvisitet	Prop. 2017/18:123 s. 43 och 59

⁴⁰ Prop. 2017/18:123, s. 43.

⁴¹ Tingsrättens dom står fast efter att målet avskrivs av Hovrätten för Västra Sverige den 30 september 2024, B 6051-23.

Rekvisit	Förarbete / doktrin/ domskäl	Behandlat i
	"utnyttjande av någons beroendeställning, skyddslöshet eller svåra situation" att offrets alternativ allvarligt begränsas. Det innebär att det för straffansvar enligt förevarande paragraf inte förutsätts att det vid en helhetsbedömning har varit sådana omständigheter att offret saknat något annat verkligt eller godtagbart alternativ än att underkasta sig exploateringen.	
	Mä har inte heller haft några rimliga alternativ till att stanna kvar hos dem - något annat boende hade hon inte, hon saknade arbetstillstånd, pandemin medförde svårigheter att resa och hon var dessutom bunden till anställningen genom kontraktet på tre års tid. Bedömningen var att hon levte under omständigheter som medfört att hennes möjlighet till fria val i praktiken har begränsats på ett påtagligt sätt.	Göteborgs TR B 8170-22 "krögarparet" s. 20
- beroendeställning	Avses olika situationer där gp utnyttjar att offret befinner sig i en beroendeställning till honom eller henne, t.ex. till följd av ett ekonomiskt skuldförhållande eller ett anställnings- eller lydnadsförhållande.	Prop. 2017/18:123 s. 59
- skyddslöshet	Avser t.ex. situationer där gp utnyttjar att offret befinner sig i vanmakt, har en funktionsvariation eller någon sjukdom.	Prop. 2017/18:123 s. 59
- svåra situation	Kan avse situationer där gp utnyttjar att offret t.ex. lever under ekonomiskt svåra förhållanden, lever i flyktingskap eller är beroende av narkotika.	Prop. 2017/18:123 s. 59
	Dessa exempel kan inte anses vara uttömmande. Till "svår situation" får räknas även andra situationer där offret lever under omständigheter som medför att hans eller hennes möjlighet till fria val i praktiken begränsas på ett påtagligt sätt. Rekvisitet kan därmed vara uppfyllt även när svårigheterna beror på exempelvis bostadsbrist eller liknande förhållande. Situationen behöver inte vara kvalificerat svår; i vad mån gp:s utnyttjande av den svåra situationen är så klandervärd att det ska föranleda straffansvar får avgöras vid tillämpningen av de övriga rekvisiten i paragrafen.	NJA 2022 s. 23 p. 17
	Besvärlig situation. Mä var välutbildade, kunde engelska, kan antas kunna skaffa viss försörjning. Hade dock bara tillgång till den bostad som gp var beredd att tillhandahålla. De hade inga andra kontakter, saknade närmare kunskap om svenska samhället. Sammantaget en svår situation.	NJA 2022 s. 23 p. 24, 25
	Mä hade kost och logi ordnat. Talade engelska, flera vänner i Sverige. Ej svår situation i Uganda. Oklart vilken ersättning hon erhållit. Inte varit så integritetskränkande.	Ogillad dom Svea hovrätt B 1447-23 "au pair" s. 13

4.2.4 Andra ledet, exploatering och exploateringsformerna

Andra ledet är exploatering av en person i tvångsarbete, arbete under uppenbart orimliga villkor eller tiggeri. Brottet fullbordas vid exploateringen. Ett ev. samtycke efter denna tidpunkt saknar relevans för straffansvaret. Det är t.ex. ovidkommande för straffansvaret om en arbetstagare i det skedet accepterar de dåliga arbetsvillkoren.⁴²

Tabell 5 Rekvisit – särskilt om exploatering och exploateringsformerna

Rekvisit	Förarbete / doktrin/ domskäl	Behandlat i
Exploaterar	Avses alltid, liksom vid människohandel, ett otillbörligt användande av offret. När det gäller exploatering i arbete är gp oftast en arbetsgivare eller en uppdragsgivare. Vid tiggeri kan gp vara en person som t.ex. organiserar eller övervakar någon annans tiggeri.	Prop. 2017/18:123 s. 59–60
	Mä 1 (låg lön och lång arbetstid) främjade gp verksamhet. Förhållandevis lång tid. Ej straffbara hot. Uttalat att han kunde få mä 1 och mä 2 utvisade. Var integritetskränkande vid samlad bedömning. Mä 2 (endast låg lön, fick behålla fri kost & logi). Ej lika klandervärd och integritetskränkande. Dock, utnyttjande av två makar som är beroende av varandra. Vid en helhetsbedömning var det exploatering.	NJA 2022 s. 23 p 32, 33
I tvångsarbete	Med tvångsarbete avses varje form av arbete eller tjänst som med hot om något slags straff krävs av en person och som han eller hon inte frivilligt har erbjudit sig att utföra (jfr ILO:s konvention nr 29 angående tvångs- eller obligatoriskt arbete). Alla slags arbeten eller tjänster omfattas, utan begränsning till anställningsförhållanden eller legala arbeten.	Prop. 2017/18:123 s. 60
– hot om något slags straff	Kan innefatta såväl fysiska straff som psykologiska, ekonomiska eller andra slags straff. Ett hot kan t.ex. avse fysiskt våld eller frihetsberövande. Det kan också avse hot om att anmäla en illegal arbetstagare till en myndighet, eller hot om utebliven lön vid vägran att arbeta övertid.	Prop. 2017/18:123 s. 60
– inte frivilligt	Tar sikte på en begränsning av någons valfrihet. Frivilligheten kan antingen föreligga från början av utförandet av arbetet eller inträda i ett senare skede. Det innebär t.ex. att åtgärder som hindrar en arbetstagare från att lämna sitt arbete också kan innebära att tvångsarbete föreligger, även om arbetstagaren inledningsvis på ett frivilligt sätt har samtyckt till anställningsförhållandet.	Prop. 2017/18:123 s. 60

⁴² Prop. 2017/18:123 s. 61.

Rekvisit	Förarbete / doktrin/ domskäl	Behandlat i
I arbete under uppenbart orimliga villkor	<p>Avser arbete eller tjänst under villkor (såväl faktiska arbetsförhållanden som andra villkor) som är så dåliga att de vid <u>en objektiv helhetsbedömning</u> av omständigheterna i det enskilda fallet på ett påfallande och negativt sätt skiljer sig från vad som får anses acceptabelt på arbetsmarknaden.</p> <p>Exempel kan vara att en person får arbeta för en synnerligen låg lön eller oavlönat, eller under orimligt långa arbetsdagar. Andra exempel kan vara att den anställde utsätts för oacceptabla säkerhetsrisker i arbetet eller att arbetsgivaren i samband med arbetet tar ut orimligt hög ersättning för en resa till Sverige eller för mat eller boende, som sedan dras av från inarbetad lön.</p>	<p>Prop. 2017/18:123 s. 60</p> <p>Viss vägledning finns i arbetstidslagen (1982:673), arbetsmiljölagen (1977:1160) och aktuella kollektivavtal. Se även avsnitt 4.6.2</p>
	<p>Det är naturligt att vid bedömningen av vad som är uppenbart orimliga villkor göra en jämförelse med vad som framstår som gängse för arbete av aktuellt slag. Förekommande lagbestämmelser och kollektivavtal kan då tjäna till ledning.</p> <p>Ett arbetsvillkor är emellertid uppenbart orimligt först om det på ett mera påtagligt sätt avviker från vad som normalt gäller; enbart det förhållandet att villkoret framstår som orimligt eller oskäligt är inte tillräckligt. Bedömningen blir beroende av såväl arbetsvillkorets art som omständigheterna i det enskilda fallet. En avvikelse som innebär oacceptabla säkerhetsrisker kan vara av uppenbart orimligt slag även om den enbart är mindre. För att en låg lön i detta sammanhang ska anses som ett uppenbart orimligt arbetsvillkor bör däremot normalt krävas att avvikelsen är betydande. I varje enskilt fall måste göras en <u>helhetsbedömning</u> av om de samlade arbetsvillkoren framstår som uppenbart orimliga.</p>	<p>NJA 2022 s. 23 p. 19</p> <p>Jfr Erik Sjödin, Människoexploatering – en analys av ett straffbuds förhållande till regleringen av arbetsmarknaden, JT 2019/20 s. 696 ff.</p>
	<p>Bedöma rimlighet i lön i jfr med gällande kollektivavtal i restaurangbranschen. Var uppenbart orimligt för båda mä.</p>	<p>NJA 2022 s. 23 p. 28, 29</p>
	<p>Vid en jämförelse med arbetstidslagens reglering fann domstolen att mä 1:s arbetsförhållandena var uppenbart orimliga.</p>	<p>NJA 2022 s. 23 p. 30</p>
	<p>Mä arbetat 24/7, hade sporadisk ledighet. Ständig beredskap. Regelbundet sovit med familjens barn. Haft övervakningskamera i rummet. Kontrakt på tre år. Arbetstiden inte i proportion till lönen.</p>	<p>Göteborgs TR B 8170-22 "krögarparet" s. 21</p>
I tiggeri	<p>Här avses främst att en person utan erbjudande av motprestation vänder sig till allmänheten i syfte att få motta en mindre gåva, som från givarens perspektiv framstår som avsedd för någons försörjning. Tiggeri kan också ta sig andra former och uttryck och föreligga även vid erbjudande av viss motprestation från den som tigger. En förutsättning för att det i sådant fall ska anses vara fråga om tiggeri, är att situationen vid en <u>helhetsbedömning</u> ändå präglas av det benefika inslaget.</p>	<p>Prop. 2017/18:123 s. 60</p>

4.2.5 Grovt brott

En människoexploatering bör alltid, oavsett svårighetsgrad, betraktas som hänsynslös. Det grova brottet bör förbehållas fall där hänsynslösheten i brottet framstår som mer kvalificerad än annars.

Tabell 6 Rekvisit – grovt brott

Rekvisit	Förarbete / doktrin/ domskäl	Behandlat i
En verksamhet som bedrivits i större omfattning		Hovrätten för Övre Norrland B 835-24 "bärplockarna i Åsele" s. 25
Medfört betydande vinning		Hovrätten för Övre Norrland B 835-24 "bärplockarna i Åsele" s. 25
Inneburit ett särskilt hänsynslöst utnyttjande av annan	Exempel: En person, genom fysiskt våld, tvingar någon att arbeta under ovärdiga förhållanden, såsom då det pågår under orimligt långa arbetsdagar eller är oavlönat.	Prop. 2017/18:123 s. 61
	Exempel: Exploatering i tiggeri som sker inom ramen för ett organiserat nätverk eller under mycket kontrollerande former.	Prop. 2017/18:123 s. 61
	En exploatering av ett barn bör i högre grad än när det gäller vuxna kunna bedömas som särskilt hänsynslöst.	Prop. 2017/18:123 s. 61

5 Identifiering av målsägande

Kapitlet beskriver de olika grupper av målsägande som är aktuella vid människohandelsbrott, deras särskilda utsatthet och vikten att identifiera dem.

5.1 Allmänt

De tidigaste internationella dokumenten och konventionerna om människohandel fokuserade enbart på kvinnor och flickor som brottsoffer som en följd av den då ökade medvetenheten om att kvinnor och flickor tvångsrekryterades in i prostitution. Under årens lopp har insikterna om brottets omfattning och natur lett till att även män och pojkar formellt erkänts som offer för människohandel. Idag är den internationella kampen mot människohandel en holistisk strategi baserad på mänskliga rättigheter, som erkänner offer från alla delar av världen, tillhörande olika etniska grupper samt i alla åldrar och oavsett kön.⁴³

Några faktorer bedöms öka en persons risk att falla offer för människohandel. Dessa faktorer kan variera mellan kön och ålder.

För både kvinnor och män är fattigdom och ekonomisk utsatthet riskfaktorer. Nedan följer några ytterligare exempel på riskfaktorer.

5.1.1 Flickor och kvinnor

Såväl flickor som kvinnor har rapporterats löpa större risk att bli utsatta för människohandel baserat på kön om de tidigare har varit utsatta för sexuella övergrepp. Våld i hemmet eller andra former av våld mot kvinnor, särskilt i konfliktmiljöer, bidrar också till att öka flickors och kvinnors utsatthet för människohandel.⁴⁴

Flickor har rapporterats löpa större risk för att bli utsatta för människohandel baserat på kön om de har varit fosterhemsplacerade.⁴⁵

---

⁴³ Applying gender-sensitive approaches in combating trafficking in human beings, OSCE Office of the Special Representative for Combatting Trafficking in Human Beings, Vienna 2021, s. 13.

⁴⁴ Ibid., s. 23.

⁴⁵ Ibid., s. 23.

5.1.2 Pojkar och män

Pojkars risk för att falla offer för människohandel anses öka om de är hemlösa, fosterhemsplacerade eller kommer från kaotiska hem. Det finns även iakttagelser av att bristen på en fadersfigur kan öka pojkars utsatthet.⁴⁶

Män uppfattas ha en ökad risk för att falla offer för människohandel om de är funktionsnedsatta eller har missbruksproblem. I patriarkala samhällen där mannen traditionellt bär familjens försörjningsbörda medför hushållets ekonomiska svårigheter, i synnerhet i kristid, en stor risk för att just mannen faller offer för människohandel i form av tvångsarbete, påtvingad kriminalitet eller organhandel.⁴⁷

5.1.3 Relationen mellan offer och förövare

Det kan vara bra att ha förståelse för hur relationen mellan offer och förövare kan se ut. Att identifiera relationen mellan offer och förövare och vilka mekanismer som styr relationen kan därför vara nyckeln till att säkerställa en framgångsrik förundersökning.

En studie har identifierat fyra olika återkommande teman som skapar relation mellan offer och förövare för människohandel; familjerelationer, romans, "trauma bonding" samt våld och rädsla.⁴⁸

Familjerelationer

Att familjemedlemmar är involverade i rekrytering och exploatering av människohandelsoffer är ett vanligt mönster. Familjemedlemmar såsom mödrar och mostrar/fastrar kan sälja flickor och unga kvinnor för sexuell exploatering. Det kan även vara så att en prostituerad kvinna agerar kopplare för att dra in en yngre flicka från familjen i prostitution och härigenom sätta henne i sitt ställe. Pojkar kan förmås av familjemedlemmar att lämna hemmet för att hitta sätt att försörja sig och familjen, vilket riskerar att leda till någon form av exploatering.

Romans

Flickor och kvinnor lockas ibland in i kärleksrelationer i vilka de blir exploaterade på ett sådant sätt att de inte själva förstår att de är utnyttjade. Detta kallas ibland för "loverboy"-rekrytering⁴⁹ och är vanligast när det gäller människohandel för sexuella ändamål. Det har emellertid även förekommit i mål om tvångsarbete, exempelvis när en kvinna lockades till ett annat land

---

⁴⁶ Applying gender-sensitive approaches in combating trafficking in human beings, OSCE Office of the Special Representative for Combatting Trafficking in Human Beings, Vienna 2021, s. 23.

⁴⁷ Ibid, s. 23-24.

⁴⁸ Ibid, s. 41-45.

⁴⁹ Metoden innebär att, vanligtvis, en manlig gärningsperson förför unga, sårbara flickor och pojkar genom att låtsas ha romantiska känslor för personen.

genom äktenskap bara för att upptäcka att mannen redan var gift och att hennes roll egentligen var att arbeta som familjens hembiträde.

Det psykologiska bandet som med hjälp av falska förespeglningar om en kärleksrelation skapas mellan offer och förövare kan försvåra möjligheterna att utreda dessa brott, eftersom det kan påverka flickans/kvinnans intresse av att vittna.

Trauma bonding

Familjeliknande relationer uppkommer även i andra sammanhang. Trauma bonding är ett psykologiskt svar på övergrepp, vilket innebär ett ohälsosamt band mellan förövare och offer. Ett exempel på detta är det s.k. Stockholmsyndromet, som baseras på såväl straff som belöningar för att främja ett starkt känslomässigt beroende hos offret i förhållande till förövaren.

Denna form av relation skapar förvirring och en falsk känsla av relation, vilket resulterar i att offret utvecklar en tacksamhet, tillit och lojalitet till förövaren. Den här typen av band används för att skapa en miljö där offret på något sätt upplever belöning efter att ha blivit utsatt för övergrepp. Exempelvis kallas vissa bordellmammor för "mum" av de prostituerade. Modersrollen kan främjas av samma faktorer som skapar förutsättningar för själva brottet såsom språksvårigheter, att den utsatta inte känner till den lokala kulturen eller då hon eller han är okunnig om sina rättigheter.

Våld och rädsla

Många offer för människohandel har varit utsatta för flera former av övergrepp innan han eller hon faller offer för människohandel. Det kan exempelvis handla om våld i hemmet och sexuella övergrepp vilket ökar isoleringen, stigmatiseringen samt den känslomässiga och ekonomiska sårbarheten. Enligt CTDC⁵⁰ är kvinnor oftare begränsade i sin rörelsefrihet och utsatta för hot och fysiska övergrepp medan männen typiskt sett kontrolleras genom falska löften och uteblivna förtjänster. Det finns även uppgifter som indikerar att män oftare är utsatta för svek snarare än öppet våld.

Rörelsefrihet kan begränsas på olika sätt såsom att förövaren håller inne offrets pass eller att arbetsplatsen hålls stängd och låst. Även det tillhandahållna boendet kan hållas låst. Ett annat sätt att förhindra offret från att lämna kan ske genom att förövaren tar offrets skor.

---

⁵⁰ Counter Trafficking Data Collaborative (CTDC). Uppgifterna är oftast inhämtade från identifierade offer för människohandel vilka har fått hjälp via IOM (internationellt återvändarprogram). Hämtat från *Applying gender-sensitive approaches in combating trafficking in human beings*, OSCE Office of the Special Representative for Combatting Trafficking in Human Beings, Vienna 2021, s. 44.

5.2 Identifiering av målsägande

“What the eye doesn’t see and the mind doesn’t know, doesn’t exist.”

D.H. Lawrence

5.2.1 Allmänt

Identifiering handlar om att uppmärksamma och identifiera förmodade offer för människohandelsbrotten. Svårigheten att känna igen ett offer är ett allmänt problem för samhället och de rättsvårdande myndigheterna i Sverige och internationellt. Identifieringen är av avgörande betydelse för såväl den juridiska processen som för förutsättningen att ge den utsatta personen det stöd som han eller hon har rätt till. Vid en polisanmälan ska ärendet lottas till Åklagarmyndigheten.⁵¹

I dagsläget är det regionkoordinatorerna som nästan uteslutande är den funktion som identifierar förmodade offer för människohandelsbrotten. GRETA har i sin utvärdering av Sverige uppgett att ”närvaron av regionkoordinatorer i samband med polisens uppsökande arbete och gemensamma arbetsplatsinspektioner i hög grad underlättat identifieringen av offer för människohandel och deras tillgång till stöd”.⁵² Även civilsamhället såsom Plattformen för Sverige mot människohandel har uppsökande verksamhet och identifierar förmodade offer för människohandelsbrott. (Se även [avsnitt 11.2.1.](#))

5.2.2 Vem är brottsoffret?

Vid identifiering av ett offer för människohandel måste man vara uppmärksam på att samhällets stereotypa bild av vem som är offer och vem som är förövare kan grumla bilden. Man talar ibland om ”the ideal victim” som ofta är en sårbar och svag kvinna till skillnad från ”the ideal offender” som ofta ses som en stor och elak man.⁵³ Verkligheten kan dock se annorlunda ut.

Flera offer för människohandel är tvingade att begå brott. Det är därför av stor vikt att polis och åklagare noga utreder motivet till att brottet har begåtts och under vilka omständigheter som brottet har begåtts. Detta kan leda till att den misstänkta personen identifieras som brottsoffer för människohandelsbrott (se även [avsnitt 9.6](#) och [9.7](#)).

Vid utredning av människohandelsbrott är en av de största utmaningarna för polis och åklagare att se bortom de uppenbara förhållandena. Nedan följer

---

⁵¹ ÅFS 2005:9 7 §.

⁵² Jämställdhetsmyndighetens rapport 2024:3 Ett fortsatt stärkt arbete mot prostitution och människohandel s. 52.

⁵³ Applying gender-sensitive approaches in combating trafficking in human beings, OSCE Office of the Special Representative for Combatting Trafficking in Human Beings, Vienna 2021, s. 11, 33–35.

exempel på ärenden där vidare utredning *kunde* ha identifierat brottsoffer för människohandelsbrott.

Uppenbart orimliga arbetsförhållanden

- En person hotade sin arbetsgivare med kniv och lämnade arbetsplatsen. Han misstänktes i första skedet för brott mot knivlagen. Vid misstankeförhöret framkom att han hade arbetat under uppenbart orimliga arbetsförhållanden på aktuell restaurang. Han bodde på restaurangen, tjänade ca 3 000 kr i månaden, pengar som skickades till hans hustru i hemlandet. Han arbetade sju dagar i veckan och fick äta så mycket han ville på restaurangen. Arbetsgivaren hade öppnat bankkonto i hans namn och tagit hans bankkort. Han fick endast lämna restaurangen i sällskap med någon av personalen. Med anledning av dessa uppgifter upprättade polisen en anmälan om människoexploatering. Därefter lades förundersökningen ned utan vidare utredningsåtgärder. Efter överprövning av detta beslut återupptogs förundersökningen. Vid senare målsägandeförhör med arbetstagaren framkom att arbetsgivaren hade ordnat arbetstillståndet med bistånd av sin fader som fanns i hemlandet. Arbetstagaren fick veta att han skulle jobba på en restaurang och efter två år skulle han kunna få uppehållstillstånd och med ytterligare en förlängning på två år skulle det omvandlas till permanent uppehållstillstånd. Han betalade själv flygbiljetten som ordnades av arbetsgivarens pappa. Förundersökningen lades ned.⁵⁴

Uppenbart orimliga anställningsvillkor

- En kvinna som saknade arbetstillstånd var anställd hos ett städbolag som hade i uppdrag att flyttstäda statsministerns bostad. Hon hördes som misstänkt för brott mot utlänningslagen. Hon berättade i polisförhöret att hon hade kommit i kontakt med städbolaget via en annons varpå hon blev anställd av bolaget. De skrev inte något anställningskontrakt. Hennes lön uppgick till 100 kr i timmen och betalades ut kontant då hon inte hade något bankkonto. Hon hade arbetat för bolaget i ca fyra månader när brottet upptäcktes. Kvinnan fick böter enligt utlänningslagen och avisades från Sverige. Åklagaren väckte åtal mot arbetsgivaren för brott mot utlänningslagen och åberopade förhöret med målsägande genom vittnesattest, något som domstolen ansåg hade lågt bevisvärde.⁵⁵
- En man gjorde en polisanmälan då han inte fick ut sin lön. Eftersom det var fråga om ett vilseledande rubricerades brottet som bedrägeri. Mannen hade anställts för att leverera pizzor, men hade sedan tvingats till andra göromål på restaurangen och hade fått arbeta tolv timmar, sju dagar i veckan. Han hade känt sig tvingad till att acceptera villkoren för att inte förlora sin anställning. När han begärde att få ut sin lön blev han avsk-

---

⁵⁴ AMR-391-22.

⁵⁵ Nacka tingsrätts laga kraftvunnen dom den 27 oktober 2022 i mål B 5289-22.

dad. Ärendet lades ned utan att målsägande hördes. Mannen begärde överprövning med bistånd av en arbetsrättsjurist. Mannen uppgav att det var fråga om människoexploatering eftersom arbetsgivaren utnyttjade provanställda genom att inte betala någon lön och inte följa regler såsom anställningsskydd, rätt till raster och semester. Beslutet ändrades inte.⁵⁶

---

⁵⁶ AMR-7666-21.

6 Indikatorer på människohandelsbrott

Som framgått redan av den här vägledningens inledning är en nyckel till framgångsrik bekämpning av människohandelsbrott att öka förmågan att identifiera de situationer och sammanhang där det finns skäl att misstänka sådana brott. I det här kapitlet redovisas en lång rad exempel på sådana tillfällen.

6.1 Inledning

Det är sannolikt att den som är utsatt för människohandel och/eller människoexploatering inte anmäler dessa brott. I nuläget är det främst regionkoordinatorerna och Migrationsverket som identifierar och anmäler brotten. Identifiering av förmodade människohandelsbrott sker

- genom spaningsarbete på webbplatser och i sociala medier
- vid uppsökande verksamhet eller genom oannonserade eller planerade arbetsplatsinspektioner vilka sker oftast tillsammans med flera myndigheter.

Arbetsmiljöverket, Polismyndigheten och Skatteverket får göra oannonserade arbetsplatsinspektioner. Arbetsförmedlingen, Ekobrottsmyndigheten, Försäkringskassan och Migrationsverket kan göra s.k. skrivbordskontroller och, om det enskilda ärendet kräver, även en arbetsplatsinspektion. I samband med inspektionerna kan respektive myndighet observera sådant som kan indikera att ett människohandelsbrott pågår. I dagsläget råder osäkerhet hos dessa myndigheter huruvida de kan anmäla andra brott än de som de har i uppgift att bevaka. I skrivande stund (januari 2025) finns förslag om att dels ändra dessa myndigheters instruktion för att tydliggöra informationsdelning mellan myndigheter, dels inrätta en för dessa myndigheter gemensam tipstelefon i syfte att underlätta för allmänheten och yrkesverksamma att uppmärksamma myndigheterna på människohandelsbrott begångna inom arbetslivet.⁵⁷

Det är viktigt att polis och åklagare är uppmärksamma på företeelser som kan indikera att människohandelsbrott förekommer. Dessa brott är ofta en del i grov organiserad brottslighet och även ett sätt att finansiera den grova organiserade brottsligheten.

---

⁵⁷ SOU 2024:14 Arbetslivskriminalitet – myndighetssamverkan – en gemensam tipsfunktion – lärdomar från Belgien och gränsöverskridande arbete.

En förundersökning om människohandel leder oftast till att annan brottslighet upptäcks. Den brottslighet som är förknippad med människohandel kan vara av ekonomisk natur såsom undandragande av skatter, bokföringsbrott, penningtvätt, förfalskade dokument, mutor och utpressning.⁵⁸

Det bör även vara omvänt, dvs. att vid förundersökning av annan brottslighet kan den leda till att människohandel upptäcks. Den brottslighet som kan indikera människohandel är exempelvis koppleri, brott mot utlänningslagen, misshandel, brott i samband med arbetslivskriminalitet och annan grov brottslighet. Det omvända ställer krav på att polis och åklagare har kunskap om hur människohandel identifieras.

ILO har tagit fram indikatorer⁵⁹ som representerar de vanligaste tecknen för möjlig människohandel där någon exploateras för tvångsarbete, se [bilaga 1](#).

HEUNI⁶⁰ har utgått från ILO:s indikatorer och genom studier kunnat konstatera att det vid exploatering av människor oavsett syfte finns flera gemensamma indikatorer men också vissa särskiljande mönster, se [bilaga 2](#).

Den nationella samordningen mot prostitution och människohandel (NSPM)⁶¹ har samverkat med andra myndigheter i framtagande av underlag och checklistor för arbetet mot människohandel med utgångspunkt bl.a. från ILO:s indikatorer, se [bilaga 3](#).

Detta kapitel baserar sig på den erfarenhetsinsamling som har skett i samband med myndighetssamverkan och omvärldsbevakning. Det är inte en uttömmande lista utan innehåller exempel på tecken och situationer som kan – men inte måste – vara en indikator på att en misstänkt gärning är att bedöma som människohandelsbrott. Notera också skillnaden; människohandel är fullbordat redan innan exploateringsfasen påbörjats medan människoexploatering fokuserar på just exploateringsfasen.

Människohandelsbrotten kompliceras av att det omfattar helt olika typer av förfaranden. Nedan följer därför exempel på olika indikatorer uppdelat på olika förfaranden. Observera att vägledningen inte är uttömmande.

---

⁵⁸ Patterns of exploitation – Trends and modus operandi in human trafficking in Finland, Latvia, Estonia, Poland and Ukraine, HEUNI Report Series no. 103a, 2023. s. 45.

⁵⁹ Indikatorerna är framtagna från teoretisk och praktisk erfarenhet av ILO:s Special Action Programme to Combat Forced Labour.

⁶⁰ The European Institute for Crime Prevention and Control (HEUNI) är knutet till FN och placerat som ett fristående forskningsinstitut under finska justitieministeriet.

⁶¹ NSPM är en del av Jämställdhetsmyndigheten och utvecklar samverkan mellan myndigheter och andra aktörer och bistår med metodstöd och kompetensutveckling.

6.2 I syfte att exploateras för sexuella ändamål

6.2.1 Bakgrund

Notera att exploatering för sexuella ändamål enbart kan utgöra människohandel. Exploatering för sexuella ändamål skulle emellertid kunna betraktas som människoexploatering om vi behandlar det som arbetslivskriminalitet, se [avsnitt 4.1.1](#) och [4.2.1](#).

Människohandel för sexuella ändamål är ett brott där en person pressas eller tvingas till prostitution, till exploatering inom sexindustrin eller till andra former av sexuella övergrepp, vanligtvis för förövarens ekonomiska vinning. Det behöver inte involvera en tredje part utan rekvisitet är uppfyllt om gärningspersonen har som syfte att exploatera offret för sexuella ändamål i form av sexuella tjänster till sig själv.⁶² Offren är till största delen, men inte uteslutande, kvinnor och flickor.

Sverige är både transit- och destinationsland. Offret kan transporteras mellan landsgränser och mellan olika städer inom Sverige. Offren kan även komma till Sverige på egen hand för att sedan inom Sverige transporteras mellan olika platser. Offren kan ha lite eller inte något att säga till om huruvida de vill sälja sex, till vem de säljer sex, när de arbetar och vilken typ av tjänster som erbjuds i deras namn och de kan kanske inte lämna situationen utan att det får allvarliga konsekvenser.

Misstanke om exploatering för sexuella ändamål har uppmärksammats på lägenhetsbordeller, massagesalonger, nagelsalonger och inom annan skönhetsvård. Idag sker ofta kontakten via annonsering på olika webbplatser (eskortsidor) eller sociala medier.⁶³ Sugardejtingsidor är i många fall en omskrivning för prostitution, tillika en plattform där vuxna får kontakt med barn för att utnyttja dem sexuellt.

Sexuell exploatering är ofta kopplat till prostitution, men det kan också röra sig om exempelvis tvångsäktenskap. Vidare kan den utsatte bli tvingad till kriminella handlingar och kan även bistå med att rekrytera nya offer eller på annat sätt bistå i deras exploatering.

För ytterligare information om sexualbrott mot vuxna och barn se RåV 2024:9, 2024:10 och 2024:11.

---

⁶² Jämställdhetsmyndigheten, Underlagsrapport 2024:6, Människohandel för sexuella ändamål: om tolkning och tillämpning av 4 kap. 1 a § brottsbalken, beställd från Anna Sonnsjö Andersson, s. 15.

⁶³ Människohandel för sexuella och andra ändamål – lägesrapport 24, Polismyndighetens rapport för 2022.

Det är viktigt att polis och åklagare inte "stannar" vid att utreda ett sexualbrott utan uppmärksammar bakomliggande faktorer som kan utgöra brottet människohandel.

6.2.2 Indikatorer

Exploateringsfasen har oftast inletts när misstanke om människohandel för sexuella ändamål upptäcks. För brottet krävs dock att en handelsåtgärd har företagits genom otillbörligt medel och att gärningspersonen har haft ett avsiktsuppsåt att genomföra handelsåtgärden i syfte att den utsatta ska exploateras.

Nedan följer exempel på indikatorer på exploatering för sexuella ändamål. Beroende på omständigheterna för exploateringen kan denna fas parallellt utgöra tvångsarbete, jfr med [avsnitt 6.5.3](#).

Enskilda individer som erbjuder sexuella tjänster

- Den utsatta kan inte svenska.
- Tredje part har arrangerat resan till Sverige och tillhandahållit nödvändig dokumentation.
- Den utsatta flyttas runt i landet.
- Den utsatta har fått falsk, felaktig eller vilseledande information av rekryteringspersonen.
- Tips från allmänheten eller fastighetsägaren om spring till lägenhet.
- Lägenheten är inte inredd som en bostad.
- Olika individers annonsering online har samma eller liknande kontaktuppgifter. Vid spaning går det att upptäcka att individens webbprofil uppdateras från annat land eller i vart fall av annan person.
- Att möten med s.k. kunder administreras från annat land eller i vart fall av annan person.

Exempel

En ung kvinna blev förälskad i en ung man som misshandlade henne. Därefter, i samförstånd med två andra gärningspersoner, förmåddes hon följa med till Sverige i syfte att exploateras för sexuella ändamål utan vinning för henne. Hon trodde att hon skulle arbeta för ett städbolag och förstod först i Sverige vad hon skulle göra. De utnyttjade hennes oerfarenhet och förälskelse i, beroende av, och rädsla för våld från mannen på sätt som allvarligt begränsat hennes alternativ.⁶⁴

---

⁶⁴ Hovrätten för Västra Sveriges dom den 6 september 2021 i mål B 4422-21. Alla tre dömdes för människohandel.

Företag som erbjuder sexuella tjänster

- De utsatta kan inte svenska.
- De utsatta vet inte var i Sverige de befinner sig.
- Tredje part har arrangerat deras resa till Sverige och tillhandahållit nödvändig dokumentation.
- De utsatta flyttas runt i landet eller får arbeta i flera salonger.
- De utsatta har fått falsk, felaktig eller vilseledande information av rekryteringspersonen.
- De utsatta kan eller vill inte identifiera sig. När de ombeds att visa legitimation så visar det sig att arbetsgivaren innehar dokumenten. Arbetsgivaren innehar även andra personliga handlingar eller tillhörigheter som tillhör arbetstagaren.
- Det finns inte någon tydlig skiljelinje mellan boendemiljö och verksamhet, dvs. att anställda verkar bo på arbetsplatsen eftersom där finns sängar/madrasser, resväskor, eller många personliga tillhörigheter, vilket också möjliggör långa öppettider.⁶⁵
- De som arbetar i verksamheten/på salongen arbetar mycket långa dagar, utan bokad kundunderlag. De utsatta har låg eller ingen kunskap om sina anställningsförhållanden.
- Företaget har en låg omsättning (går plus minus noll) vilket kan vara ett tecken på att verksamheten som drivs inte ger någon legal vinst, utan inkomsterna bygger på försäljning av sexuella tjänster.
- Förekomst av mycket kontanter i lokalen och/eller kassaskåp.
- Förekomst av kondomer, glidmedel m.m. i lokalen.
- Det finns övervakningskameror som uppenbart inte är till för personalens säkerhet.

Exempel

Den som arbetar som massör på en salong får en orimligt låg lön för massagen vilket innebär att den anställda arbetar under orimliga villkor och i princip är tvungen att sälja sex för att klara försörjningen. Här kan det bli aktuellt att utreda såväl människohandel för sexuella ändamål som människohandel för tvångsarbete alternativt människoexploatering för tvångsarbete eller arbete under uppenbart orimliga villkor.

---

⁶⁵ Rapport "Varför tar ni oss? Alla håller ju på med det?", Polismyndigheten 2023.

6.3 I syfte att exploateras för avlägsnande av organ

Svensk lagstiftning förbjuder att organ tas från en människa utan giltigt samtycke. Bestämmelserna om kriminalisering av viss hantering av organ finns dels i speciallagstiftning som rör transplantation av organ från människa,⁶⁶ dels i BrB gällande människohandel.

När det gäller människohandel i syfte att utnyttja någon för avlägsnande av organ torde njure vara det organ som i praktiken är mest vanligt förekommande.⁶⁷

6.4 I syfte att exploateras för krigstjänst

Det finns i dagsläget inte någon dom avseende människohandel i syfte att exploateras för krigstjänst i Sverige. Däremot förekommer utredningar och åtal avseende personer som har rekryterats för krigstjänst. Vid en sådan utredning är det viktigt att vara uppmärksam på möjligheten att den utsatta kan vara föremål för människohandel. Det är viktigt att åklagaren även uppmärksammar vårdnadshavarens garantansvar för underåriga barn.

Exempel

En svensk kvinna, med en positiv syn på våldsbejakande form av jihad, tog parets yngsta son till Syrien och möjliggjorde att sonen kunde rekryteras som barnsoldat för IS räkning i den väpnade konflikten i Syrien. Kvinnans man hade anslutit till IS-styrkorna och deltog aktivt i stridigheterna. Kvinnan hade transporterat sina underåriga barn till Syrien och sonen hade rekryterats och använts som barnsoldat. Kvinnan dömdes för folkrättsbrott, grovt brott och grov krigsförbrytelse.⁶⁸

Notera att frågor om konkurrens mellan olika brott bedöms enligt de allmänna principerna som gäller enligt svensk rätt. Det innebär att i enlighet med sedvanliga konkurrensregler har specialreglering företräde, vilket för denna brottsform innebär att det inte ska dömas för något annat motsvarande nationellt brott i konkurrens.⁶⁹

Krigsförbrytelser kan även identifieras i andra kontexter än för s.k. IS-resenärer. Det kan komma i fråga när det handlar om rekrytering till terroristorganisationer där de underåriga också kan komma att bli misstänkta för brott, exempelvis vid resor till Mali, Somalia eller Afghanistan.

---

⁶⁶ Lagen (1995:831) om transplantation m.m.

⁶⁷ SOU 2008:41 Människohandel och barnåktenskapsbrott – ett förstärkt straffrättsligt skydd, s. 68.

⁶⁸ Stockholms tingsrätt dom den 4 mars 2022 i mål B 20218-20.

⁶⁹ Prop. 2013/14:146, s. 223.

6.5 I syfte att exploateras för tvångsarbete

6.5.1 Bakgrund

Tvångsarbete är en allvarlig kränkning av grundläggande mänskliga rättigheter. Utöver de individuella konsekvenserna för offren medför tvångsarbete ekonomiska och sociala kostnader för hela samhället. Tvångsarbete definieras som varje arbete eller tjänst som med hot om något slags straff krävs av en person och som personen ifråga inte frivilligt har erbjudit sig att utföra.⁷⁰

Tvångsarbete kan ske i alla sektorer men sker vanligtvis i branscher som är arbetsintensiva och inte kräver någon förkunskap. De sektorer som nämns är byggsektorn, hotell- och cateringverksamhet, hushållsarbete, restaurang och livsmedelsgrossister, ”grön näring”⁷¹, fordonstvättar och fordonsverkstäder, arbete inom ridsportvärlden, personliga assistenter med ”importerade brukare”, massage- och nagelsalonger samt andra skönhetsbranscher.

Främst män och pojkar utsätts för tvångsarbete, men andelen kvinnor ökar betänkligt särskilt inom hushållsnära tjänster som städning och barnpassning.

Den utsatte kan bli tvingad till kriminella handlingar. Den utsatte kan exempelvis bli tvingad till bedrägerier såsom att söka lån, kreditkort eller andra förmåner i sitt namn där den som exploaterar får vinning.

6.5.2 Arbetslivskriminalitet

Delegationen mot arbetslivskriminalitet har gett följande definition av arbetslivskriminalitet. Det är kvalificerade förfaranden som strider mot bestämmelser i författningar eller avtal, och som rör arbetslivet. Vid bedömningen av om ett förfarande är kvalificerat ska särskilt beaktas om förfarandet innebär att arbetstagare utnyttjas, innebär att konkurrensen snedvrids, utförs i organiserad form eller systematiskt, eller är av allvarlig eller omfattande karaktär.⁷²

Arbetslivskriminalitet skapar ett stort lidande för den enskilde, snedvrider konkurrens, omsätter stora summor pengar och är en inkomstkälla för den organiserade brottsligheten. Aktörer som ägnar sig åt arbetslivskriminalitet kombinerar ofta regelöverträdelse inom flera olika områden.⁷³

---

⁷⁰ Prop. 2017/18:123 s. 34–35.

⁷¹ Arbete inom exempelvis lantbruk, trädgårdsanläggning, skogsbruk och trädgårdsodling.

⁷² SOU 2022:36 Arbetslivskriminalitet – en definition, en inledande bedömning av omfattningen, lärdomar från Norge, s. 55.

⁷³ Redovisning av uppdraget att inrätta regionala center mot arbetslivskriminalitet och om varaktig myndighetssamverkan, Myndigheter mot arbetslivskriminalitet, 2023.

Riksrevisionen använder arbetskraftsexploatering som ett samlingsbegrepp för situationer som innebär utnyttjande av arbetskraft genom exempelvis arbete till låg eller utebliven lön, mycket långa arbetsdagar, farlig arbetsmiljö eller dåliga boendeförhållanden.⁷⁴ Bristerna behöver vara omfattande och de allvarligaste fallen betraktas som människohandel eller till och med slaveri.⁷⁵

Arbetsrelaterad brottslighet täcker in ett antal kriminella aktiviteter som kan vara en del av en verksamhet som innefattar exploaterings syfte och bör därför ses som potentiella indikatorer på utnyttjande av arbetskraft.

6.5.3 Indikatorer

Rekrytering sker idag oftast via annonsering på webbplatser eller i sociala medier. Många offer letar aktivt efter anställning och kommer i kontakt med sin framtida exploatör genom webbplatser, rekryteringsbyråer eller andra parter på arbetsmarknaden.

Asylsökande och s.k. papperslösa migranter är sårbara eftersom de kan känna sig tvingade att acceptera ett erbjudande av arbete med dåliga villkor.⁷⁶ Detta beror ofta på att de inte känner till de rättigheter de har i Sverige.

ILO har tagit fram elva indikatorer för identifiering av tvångsarbete vilka återfinns i [bilaga 1](#).

Ytterligare indikatorer på tvångsarbete på den svenska arbetsmarknaden återfinns i [bilaga 3](#).

6.5.4 Tiggeri

Av EU:s människohandelsdirektiv framgår att påtvingat tiggeri bör betraktas som en form av tvångsarbete eller tvångstjänst enligt definitionen i 1930 års ILO-konvention nr 29 angående tvångs- eller obligatoriskt arbete förutsatt att alla rekvisit föreligger.⁷⁷

Ett vanligt tillvägagångssätt vid exploatering i tiggeri synes vara att en kriminell aktör vid dagens slut eller flera gånger om dagen samlar in och behåller de pengar som andra har tiggat ihop.

Den som tigger

- förmås att betala för sådant som egentligen är kostnadsfritt, t.ex. för en viss allmän plats att tigga på

---

⁷⁴ Riksrevisionen RIR 2020:27 Statens insatser mot exploatering av arbetskraft – regelverk, kontroller samt information och stöd till de drabbade, s. 62.

⁷⁵ Ibid., s. 16.

⁷⁶ "Patterns of exploitation", HEUNI Report Series no. 103a, Helsinki 2023, s. 25.

⁷⁷ Ingress (11) i Europaparlamentets och rådets direktiv 2011/36/EU om förebyggande och bekämpande av människohandel, om skydd av dess offer och om ersättande av rådets rambeslut 2002/629/RIF.

- tvingas tigga efter hot om våld
- kan utsättas för t.ex. våld eller hot om våld för att förmå överlämna pengar
- kan bestraffas genom bl.a. misshandel om personen anses ha tiggat ihop för lite
- får ofta betala tillbaka en orimligt hög kostnad för resan till Sverige.

Anträffas ett barn under 18 år i tiggerisammanhang kan man alltid misstänka brott. Det rör sig vanligtvis om människohandel, människoexploatering, och/eller barnäktenskapsbrott.

Exempel

Ett fall uppmärksammades i en samordnad svensk polisinsats via EU-samarbetet EMPACT⁷⁸. Där påträffades flera barn som tvingades till tiggeri. Den yngsta var 12 år och de två andra barnen, 14 år och 16 år, var båda gravida. Den 16-åriga flickan hade kommit till Sverige med sin make. Den 14-åriga flickans blivande make befann sig i hemlandet. Det framkom att 14-åringens föräldrar hade bestämt giftermålet och fått en summa pengar av de blivande svärföräldrarna.⁷⁹ Här borde misstankar om såväl människohandelsbrott som barnäktenskapsbrott ha uppkommit.

6.6 Organiserad brottslighet

Notera att exploatering för organiserad brottslighet enbart kan utgöra människohandel.

Idag utnyttjas personer i kriminella gängmiljöer på ett sätt som angränsar till människohandel. Utmaningen handlar om att visa de tre elementen; otillbörligt medel, handelsåtgärd och exploateringsyfte.

Det finns exempel i europeisk straffrätt där unga män, som förvisso själva rest från sitt hemland, har utnyttjats i brottslig verksamhet som har medfört ekonomisk vinning för de som utnyttjar, se nedanstående exempel.

Exempel

Följande modus operandi uppmärksammades av både polisen och en frivilligorganisation i Frankrike runt torget Trocadero i Paris. Ett antal unga, ensamkommande marockaner som var 8–17 år erbjöds droger och instruerades där-

---

⁷⁸ European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats (EMPACT) är en plattform för EU:s medlemsländer att gemensamt arbeta mot allvarlig organiserad brottslighet. Svenska brottsbekämpande myndigheter bidrar aktivt till EMPACT och deltar i arbetet med samtliga brottsprioriteringar.

⁷⁹ Rapport till Jämställdhetsmyndigheten 2022 - Hedersrelaterat våld och förtryck i kombination med prostitution och människohandel Ett vidgat perspektiv, Örebro Universitet, s. 21.

efter att stjäla. Sex vuxna algeriska män åtalades för människohandel inom organiserade gäng. Domstolen dömde dock dem för grov människohandel av sjuotton minderåriga. De dömda hade rekryterat barnen med hjälp av drogerna, utnyttjat deras sårbarhet och tvingat dem att stjäla.⁸⁰

6.6.1 Involverande av en underårig i brottslighet

Sedan den 1 juli 2023 är det straffbart enligt 16 kap. 5 a § BrB att anlita, betala, instruera, överlämna egendom till eller på annat sätt involvera någon som är under 18 år i brott eller brottslig verksamhet. För brottets fullbordan krävs inte att de uppdrag som den underårige har åtagit sig ska ha utförts.⁸¹

Trots att det nu är straffbart att involvera en underårig i brottslighet enligt nämnda regel är det viktigt att uppmärksamma att den unge kan ha varit utsatt för människohandel om två av de tre elementen för brottet människohandel, alltså handelsåtgärd och exploateringssyfte, föreligger.⁸²

För både involverande av en underårig i brottslighet och människohandel är det tillräckligt med att gärningspersonen är oaktsam avseende den unges ålder.

Straffbestämmelserna har olika skyddsintressen och bör som utgångspunkt dömas i konkurrens.⁸³

---

⁸⁰ Dom den 12 januari 2024 av 16:e brottmålsdomstolen (tribunal correctionnel) i Paris, Frankrike. Domen är överklagad av en av de tilltalade (december 2024).

⁸¹ Prop. 2022/23:53 s. 145.

⁸² Prop. 2017/18:123 s. 41.

⁸³ Prop. 2022/23:53, s. 87 och 89.

7 Ärenden hos riksenheter och allmänna kammare

Alla delar av myndigheten behöver "se" människohandelsbrotten.

7.1 Allas ansvar

Enligt Åklagarmyndighetens arbetsordning gäller att människohandel och människoexploatering handläggs av åklagare på RIO. Som framgått ovan är den stora utmaningen såväl nationellt som internationellt att identifiera dessa ärenden. Detta betyder att många brott får en annan brottsrubricering när de anmäls till polisen; se några exempel i [avsnitt 6.2.2](#). I de fall identifiering sker i ett senare skede av utredningen bör kontakt tas med RIO, 010-562 70 13, för bedömning av om omlottning ska ske eller om RIO stöttar den allmänna kammaren i den fortsatta utredningen.

7.1.1 Exempel på alternativa och parallella brott

Nedan följer några exempel på brott (se vidare avsnitt 8.3.1, 8.3.3 och 8.3.4) där särskild uppmärksamhet bör riktas mot omständigheter som kan tala för att ett människohandelsbrott har begåtts.

Tabell 6 Brotts typer som kan indikera människohandelsbrott

Kategori	Brottstyp	Kategori	Brottstyp
3 kap. BrB	Misshandel	6 kap. BrB	Våldtäkt
	Vållande till annans död		Våldtäkt mot barn
	Vållande till kroppsskada		Övriga sexuella övergrepp mot barn
	Arbetsmiljöbrott (REMA)		Köp av sexuell tjänst
4 kap. BrB	Människorov	9 kap. BrB	Utnyttjande av barn genom sexuell handling
	Olaga frihetsberövande		Koppleri
	Olaga tvång		Bedrägeri
	Olaga hot	Ocker	
	Äktenskapstvång, se 9.1.2	16 kap. BrB	Involverande av unga i brottslighet
Barnäktenskapsbrott, se 9.1.2			
		Brott mot speciallagstiftning	Brott mot utlänningslagen Lagen (2014:406) om straff för vissa internationella brott (RIO)

7.1.2 Äktenskapstvång, barnäktenskapsbrott och vilseledande till äktenskapsresa

Europaparlamentet och Europeiska unionens råd fastslår att även barnäktenskap och äktenskapstvång kan ingå i människohandel om det i övrigt uppfyller brottsrekvisiteten. År 2020 blev äktenskapstvång, barnäktenskapsbrott och vilseledande till äktenskapsresa subsidiärt till människohandel.⁸⁴

Exempel på när människohandelslagstiftningen bör tillämpas istället för äktenskapstvång eller barnäktenskapsbrott är vid företeelser som tvångsäktenskap mot ersättning till annan (s.k. brudköp). Det kan också handla om situationer där en make, hans familj eller klan "har rätt" att överlåta en kvinna till en annan man eller situationer där en kvinna vid makens död är skyldig att låta sig "ärvas".

Ett offer för människohandel är oftast beroende av sin make för pengar, hushåll, mat och uppehållstillstånd. Det kan vara fråga om flera exploateringar såsom för sexuella ändamål, tvångsarbete och hushållsarbete. Den som har gift sig under tvång förväntas ha sexuellt umgänge med sin make och föda barn och i praktiken saknar hon möjligheter att värja sig mot sådana sexuella övergrepp.

Försök, förberedelse, stämpling och underlåtenhet att avslöja människohandel är kriminaliserat. I bestämmelsen finns inget krav på att syftet förverkligas. Tvångsäktenskap kan därför vara straffbart redan i planeringsfasen, och då räknas som stämpling till människohandel.

Exempel

En kvinna, med en positiv syn på våldsbejakande form av jihad, tog med sina döttrar till Syrien för att sedan förmå dem att gifta sig under tvång. Kvinnan hade transporterat, och inhyst, sina underåriga flickor i Syrien i syfte att de skulle underkastas den ordning och normer som gällt inom en våldsbejakande islamistisk gruppering, och således gifta sig samt bilda familj och följaktligen exploateras för sexuella ändamål. Eftersom äktenskapstvång är subsidiärt till människohandel dömdes kvinnan för människohandel.⁸⁵

---

⁸⁴ Prop. 2019/20:131 s. 53 och 100; se även SOU 2018:69 s. 117 f.

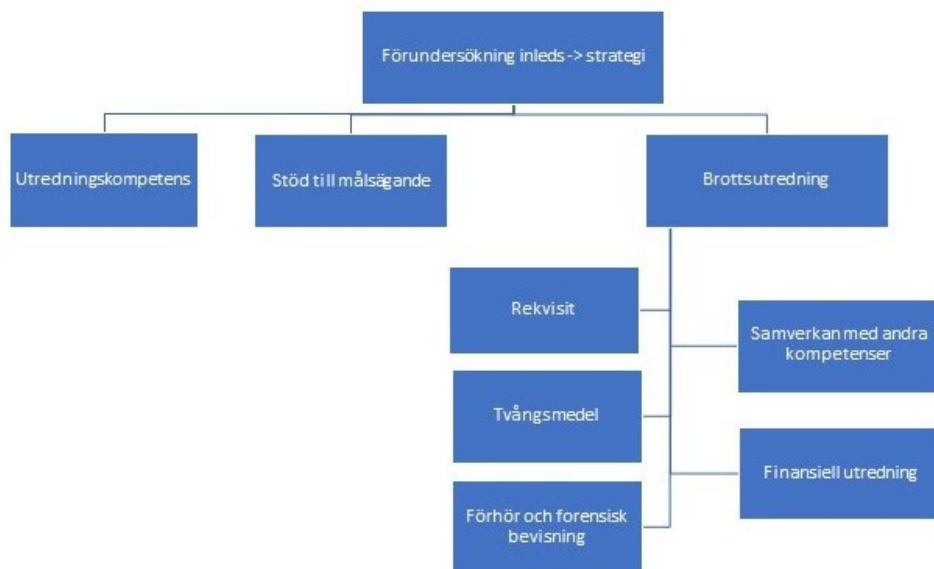
⁸⁵ Svea hovrätts dom den 11 maj 2023 i mål B 1070-23.

8 Vikten av utredningsstrategi

När man väl har etablerat en misstanke om människohandelsbrott är det viktigt att ta ärendets möjligheter till vara. En nyckel till framgång är att tidigt identifiera brottsoffren och ge dem stöd och i förekommande fall möjlighet att vara kvar i landet under utredningen.

Det är lämpligt att åklagaren och utredaren tillsammans lägger upp en strategi för hur förundersökningen ska bedrivas, se bild 3 nedan.

Bild 3 Illustration av utredningsåtgärder som bör bedrivas parallellt

I ärenden gällande människohandelsbrott, som är komplexa och svårutredda brott, är det lämpligt att åklagaren inledningsvis undersöker utredningspersonalens kunskaper om aktuellt brottsområde. I dagsläget är det nämligen ett begränsat antal utredare som har mer än ytlig erfarenhet av människohandelsbrotten. Det kan därför bli aktuellt för åklagaren att tillsammans med utredarna klara ut de rättsliga förutsättningarna för straffansvar i ärendet.

För att säkerställa målsägandens medverkan bör åklagaren tidigt ansöka om betänketid. Vid sidan om ordinarie förundersökning bör åklagaren även parallellt genomföra en finansiell utredning och, eftersom brott ofta har en internationell koppling, samverka internationellt och begära internationell rättslig hjälp.

Utredningens fokus bör vara att på de tre leden i människohandelsbestämmelsen (otillbörligt medel – handelsåtgärd – exploateringssyfte). Fokus bör även vara på maktrelationen mellan parterna. Utredningen bör få

fram offrets utsatthet på ett så detaljerat sätt som möjligt och inte enbart fokusera på generella omständigheter.⁸⁶

Vidare bör förundersökningen läggas upp med målet att kunna presentera den i rätten.

Kapitlet innehåller inte ordinarie förundersökningsåtgärder utan lyfter de delar som är specifika för människohandelsbrotten.

8.1 Utredningskompetens

Redan då förundersökning om människohandelsbrott inleds är det viktigt att åklagaren bildar sig en uppfattning om vilken kompetens utredningen kommer att behöva tillföras över tid. Allteftersom förundersökningen fortskrider kan behoven komma att ändras och även påverka den fortsatta strategin.

Som framgår av bild 3 kan flera utredningsspår behöva igångsättas parallellt, såsom finansiella och forensiska utredningar samt internationella kontakter. Det är därför viktigt att i utredningsstrategin identifiera vilka behov som den aktuella utredningen ger upphov till. Det kan gälla åklagarrevisor samt finansiell utredningspersonal hos polismyndigheten, kriminaltekniker och it-forensiska utredare eller personal som kan bistå i samband med användning av hemliga tvångsmedel. Ett gott stöd för åklagaren torde vara att ta hjälp av en kvalificerad handläggare eller beredningsjurist.

Beroende på vilken typ av människohandelsbrott som det enskilda ärendet gäller bör åklagaren redan inledningsvis vara uppmärksam på möjligheten att få stöd från andra myndigheter såsom Arbetsmiljöverket, Migrationsverket eller Skatteverket.

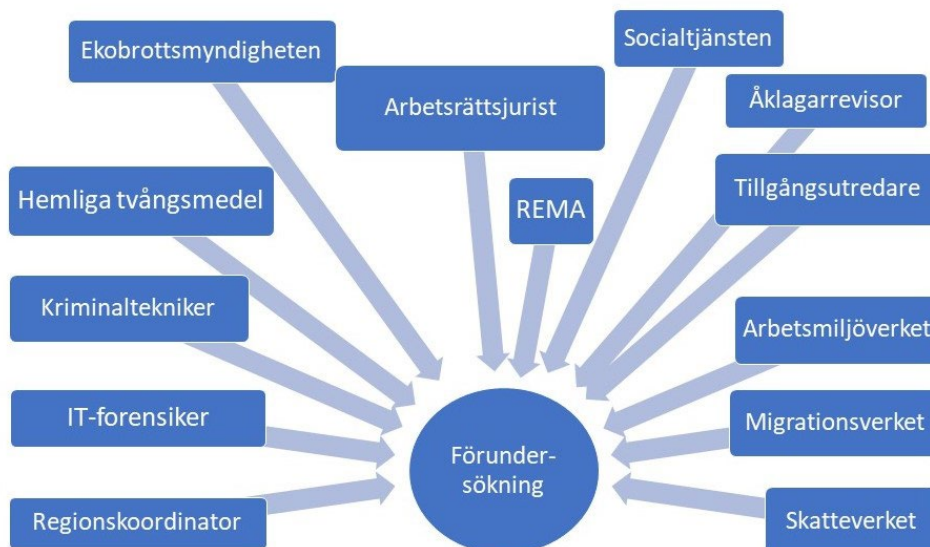
Människohandelsbrott kan även inrymma andra typer av brott. Det är därför viktigt att redan i inledningsfasen identifiera vilka *alternativa* eller *parallella* brott som kan komma ifråga.⁸⁷ Här kan det gälla alltifrån övriga brott i 4 kap. BrB till arbetsmiljöbrott, sexualbrott och ekonomisk brottslighet. Detta förhållande kan också leda till att annan kompetens behövs.

---

⁸⁶ Jämställdhetsmyndigheten, Underlagsrapport 2024:6, Människohandel för sexuella ändamål: om tolkning och tillämpning av 4 kap. 1 a § brottsbalken, författare Anna Sonnsjö Andersson, s. 5.

⁸⁷ Se vidare avsnitt 8.3.1, 8.3.3 och 8.3.4.

Bild 4 Illustration av olika kompetenser vid en förundersökning

8.2 Stöd till målsägande och betänketid

För att ge målsägande bra stöd är det viktigt att i ett tidigt skede framställa ett förordnande om målsägandebiträde. Åklagaren är skyldig att i samband med åtalet förbereda och utföra även målsägandens skadeståndstalan, se [avsnitt 9.5](#). Ett målsägandebiträde övertar som regel denna uppgift, dock med åklagarens stöd.

Förundersökningsledaren bör snarast ansöka om betänketid för det förmodade brottsoffret om han eller hon saknar uppehållstillstånd, och i de fall då den utsatte vill ha tid för återhämtning och tid för att kunna ta ställning till om han eller hon vill samarbeta i förundersökningen, se [avsnitt 9.4](#).

Det är viktigt att i ett tidigt skede identifiera brottsoffret, eftersom det finns risk att denne annars utvisas alternativt avvisas när Polismyndigheten tar personen i förvar enligt utlänningslagens regler. Nedan följer ett exempel som, om detta blir praxis, innebär att ett potentiellt brottsoffer för människohandelsbrott förlorar sina rättigheter och Sverige som nation inte lever upp till sina konventionsåtaganden.

Exempel

En tredjelandsmedborgare togs i förvar av Polismyndigheten som uppdragat att han arbetade på en bilverkstad utan erforderliga tillstånd. Migrationsdomstolen hävde beslutet om förvarstagandet. Migrationsöverdomstolen (MIÖD) uttalade⁸⁸ därefter att tredjelandsmedborgaren hade kunnat tas i förvar och avvisas till ett annat EU-land där han hade uppehållstillstånd. Tredjelands-

⁸⁸ Migrationsöverdomstolens beslut den 4 juli 2024 i mål nr UM 10595-23, MIG 2024:9.

medborgaren hade dels arbetat i Sverige utan arbetstillstånd, dels bidrog arbetet till en osund konkurrens. MIÖD ansåg att sådana anställningar generellt sett innebär ett hot mot grundläggande samhällsintressen såsom en reglerad arbetsmarknad, en reglerad invandring och ett välfungerande välfärdssystem. Tredjelandsmedborgarens beteende hade sammantaget bidragit till ett hot mot det grundläggande samhällsintresset och därför ansågs han utgöra ett verkligt och aktuellt hot mot den allmänna ordningen. Han borde följaktligen hållits kvar i förvar och avvisats.

8.3 Brottsutredning – rekvisit

För att kunna identifiera vilken utredningskompetens som behövs i det enskilda fallet och därmed kunna lägga upp en fungerande utredningsstrategi behöver aktuella rekvisit identifieras. En början kan vara att ställa sig frågan vad som har hänt, vem är inblandad, vilka brott kan tänkas bli aktuella? Det är viktigt att inte lägga allt fokus på exploateringssyftet utan verkligen undersöka vad som lett fram till exploateringen. Det är lätt att stanna vid brottet människoexploatering och missa att det kanske rör sig om människohandel.

Redan från början är det viktigt att identifiera brottstiden för respektive identifierat brott. När allt detta är gjort, men även därefter löpande, är det viktigt att tillse att brotten registreras korrekt i Cåbra.⁸⁹

Kom ihåg att du blir en bättre förundersökningsledare när du vet vad som utreds!

8.3.1 Vilka brott kan tänkas bli aktuella?

När det gäller människohandelsbrotten är det lämpligt att utgå ifrån de tre elementen respektive de två leden se [avsnitt 4.1](#) respektive [4.2](#). Därutöver behöver åklagaren fundera över om det finns brott som kan bli aktuella för det fall att människohandelsbrott inte går att bevisa, i vägledningen benämnda *alternativa brott*.

En komplikation kan vara att i vissa ärenden behöver även andra brott identifieras exempelvis ekonomisk brottslighet såsom bokföringsbrott, i vägledningen benämnda *parallella brott*.

8.3.2 Vem är inblandad?

Människohandelsbrott är ofta fråga om organiserad brottslighet vilket bl.a. innebär att flera personer möjliggör att brottet begås. Av detta skäl är det

---

⁸⁹ Riktlinjer vid antalsräkning av brott, Utgivare Rättsväsendets informationsförsörjningsgrupp 2012 (se Rånet).

viktigt att åklagaren tänker brett kring möjliggörare/gärningspersoner. Några exempel är:

- rekryterare
- transportörer
- hyresvärdar (såväl den som inhyser ett brottsoffer som den som hyr ut en bostad i vilken sexhandel förekommer)
- "administratörer" (exempelvis den som sköter en eskortsida).

Människohandelsbrott kan begås såväl av enskilda personer som i bolagsform. Det kan i vissa fall bli aktuellt att utreda både den enskilda personens ansvar och företagets ansvar. För det fall att människohandelsbrott begås av en näringsidkare kan företagsbot och näringsförbud aktualiseras, se [avsnitt 10.5](#) och [10.4](#).

När brottet är begått i näringsverksamhet är det viktigt att inse att det kan vara fråga om komplexa verksamheter med olika företagskonstellationer, underentreprenörer och anställningsförhållanden. Det kan även beröra personal som är utstationerad.⁹⁰ Sådana utredningar kommer att omfatta komplexa ekonomiska transaktioner samt svåra arbetsrättsliga frågor. Detta kan innebära att företagets administrativa personal såsom ekonomer och revisorer skulle kunna ingå i gruppen möjliggörare.

8.3.3 Alternativa brott

Människohandelsbrott kan även inrymma andra typer av brott. Det är därför viktigt att redan i inledningsfasen identifiera vilka brott som kan komma ifråga samt att utreda samtliga brott. Relevanta brott som tar sikte på exploatering eller utnyttjande av brottsoffer är exempelvis koppleri, bedrägeri och ocker. Notera att grovt koppleri kan t.ex. förekomma inom ramen för människohandel. Dessa brott kan åtalas i konkurrens.

Det är lämpligt att gärningsbeskrivningen tydligt skiljer på förstahandsyrkandet respektive andra- och tredjehandsyrkandet eftersom de olika brotten tar sikte på olika rekvisit, omständigheter och brottstider.

---

⁹⁰ Utstationering är en laglig del av den fria rörligheten i EU vilket bl.a. innebär att den utstationerade inte behöver något arbetstillstånd i varje EU-land. Arbetsgivaren ska dock anmäla till Arbetsmiljöverket en utstationering senast när den utstationerade påbörjar arbetet i Sverige. En specifik typ av utstationerat arbete och ett växande fenomen är att medborgare i tredje land utstationeras inom EU. Detta innebär att en person som inte är EU-medborgare får arbetstillstånd i ett medlemsland och sedan skickas till ett annat medlemsland för att arbeta. Samma villkor gäller som för EU-medborgare och medlemsstater kan inte förbjuda utstationerade arbetare från tredje land eller införa extra villkor för dem. Vid utstationering ska en arbetsgivare enligt 6 § lagen (1999:678) om utstationering av arbetstagare tillämpa bl.a. semesterlagen, arbetsmiljölagen och arbetstidslagen.

Se exempel på fler brott i [avsnitt 7.1.1](#).

8.3.4 Parallella brott

I några utredningar behöver även andra brott identifieras och utredas parallellt med människohandelsbrotten. Relevanta brott som inte förutsätter exploatering eller utnyttjande av brottsoffer är exempelvis arbetsmiljöbrott, bokföringsbrott, folkbokföringsbrott och brott mot utlänningslagen.

Vissa människohandelsbrott förutsätter en "möjliggörare" för att ske. Exempel på sådana möjliggörare är den som köper en sexuell tjänst eller den som med nyttjanderätt har upplåtit en lägenhet för prostitutionsverksamhet.

Dessa personers brott bör utredas parallellt med människohandelsbrottet. Ofta kan deras brottslighet utgöra bevisning för det påstådda människohandelsbrottet.

Se exempel på fler brott i [avsnitt 7.1.1](#).

8.4 Brottutredning – tvångsmedel

Flertalet som är utsatta för människohandelsbrott kommer till Sverige från andra länder och tvekar till att samarbeta med myndigheterna. Skälen till detta kan exempelvis vara bristande förtroende för staten och dess myndigheter, oro för att mista jobbet eller oro för repressalier mot dem själva och/eller mot anhöriga i hemlandet. Det är därför viktigt att utredningsuppgifter inhämtas från olika källor, helst sådana som inte kan påverkas av målsägandens medverkan. Användning av hemliga tvångsmedel, samt personella och reella tvångsmedel, är exempel på sådana fristående källor som bör användas redan i inledningsskedet av utredningen.

8.4.1 Hemliga tvångsmedel

För att säkra målsägandens medverkan i ett förhör bör information inhämtas, där det är möjligt, genom användning av hemliga tvångsmedel. Sådana kan exempelvis användas för att före tillslag mot den/de misstänkta utreda hur den totala brottsligheten är organiserad och vilka som medverkar.

Högsta domstolen har klargjort att det är möjligt att besluta om genomsökning på distans, trots att den begärda genomsökningen avser information som kan vara lagrad i utlandet.⁹¹

---

⁹¹ NJA 2023 s. 231 "Den okända lagringsplatsen".

8.5 Brottsutredning – förhör och forensisk bevisning

I ett inledningskede av förundersökningen kan det vara svårt att veta vem som är brottsoffer respektive gärningspersoner eller om någon av brottsoffren även är gärningsperson. Det innebär att kollegor och vänner till förhörspersonen inte bör agera som tolk. Det är följaktligen viktigt att vara noggrann i valet av tolk för att inte äventyra utredningen.

8.5.1 Inför förhören

Planering

Människohandelsbrotten utgår i regel i mycket hög grad från brottsoffrens utsagor. Dessa bör ses som särskilt utsatta brottsoffer. Det kan krävas en genomtänkt förhörstaktik mot bakgrund av att det rör sig om exploatering av människor. Det är därvid lämpligt att utgå från [kapitel 5](#). Använd gärna den rättsliga vägledningen SUB – utredningsmetod för brott mot särskilt utsatta brottsoffer⁹² såvitt avser dokumentation av förhör med rubriksättning som underlättar läsförståelsen.

Dokumentation av förhören

Målsägandeförhören bör, oavsett målsägandens ålder, dokumenteras med ljud- och bildupptagning.⁹³ Är målsäganden ett barn under 15 år ska förhöret dokumenteras med ljud- och bildupptagning.⁹⁴ Detta kan få en avgörande betydelse vid en rättegång om målsäganden har hunnit lämna landet då åklagaren kan åberopa tidigare lämnade uppgifter genom uppspelning av polisförhöret vid rättegången.⁹⁵ Reglerna om **tidiga förhör** kan också medföra både en minskad påfrestning för förhörspersoner och en minskad risk för att vittnen och brottsoffer utsätts för hot eller andra påtryckningar i syfte att få dem att ta tillbaka eller ändra sina uppgifter inför huvudförhandlingen. Se RåV 2021:23, Nya regler om tidiga förhör.

Även förhör med andra viktiga förhörspersoner bör dokumenteras med ljudupptagning eller ljud- och bildupptagning.

8.5.2 Målsägandeförhör

Planera in förhöret så att det sker på en plats där målsäganden känner sig trygg, har stöd av sitt målsägandebiträde och har hunnit vila sig. Tillse även att målsäganden förstår situationen och konsekvenserna av utredningen. Målsägandeförhöret bör få ta den tid som krävs eftersom målsäganden kan

---

⁹² RåV 2023:6 SUB – utredningsmetod för brott mot särskilt utsatta brottsoffer.

⁹³ Av 23 kap. 21 b § RB framgår att förhör får dokumenteras genom en ljudupptagning eller en ljud- och bildupptagning.

⁹⁴ Jämför RåV 2023:9 Brott mot barn, avsnitt 7.3 och RåV 2022:3 Barnförhör m.m. Även något om vuxna med osynliga funktionsnedsättningar.

⁹⁵ Jämför 36 kap. 16 § 2 st. RB jämfört med 37 kap. 3 § RB.

vara ovan att i vart fall inledningsvis föra sin egen talan. Det är viktigt att ha kunskap om och förståelse för att målsägande som utsatts för människohandelsbrott inte alltid ser sig själv som brottsoffer. Utgå ifrån att målsäganden behöver höras flera gånger under förundersökningen.

Målsägandens uppgifter är viktiga och uppgifterna som lämnats bör styrkas upp med stödbevisning, inte bara i huvuddrag utan också på detaljnivå. Förhørsledaren bör ställa specifika frågor för att fånga upp rekvisiten i människohandelsbrotten.

- Utred maktrelationen mellan parterna och offrets utsatthet på ett detaljerat sätt. Om målsägande är ett barn är det särskilt viktigt att ha fokus på beroendeförhållande mellan barnet och gärningspersonen.
- Utred vad som har avtalats mellan brottsoffret och den misstänkta, utred om det finns fler personer inblandade i avtalets genomförande.
- Utred vad som var avgörande för målsägande att ingå avtalet.
- Utred vilka avvikelser det har varit gentemot avtalet och när dessa avvikelser uppmärksammades av brottsoffret.
- Efterfråga underlag såsom brottsoffrets bankkonton samt kontoutdrag.
- Uppmärksamma ifall målsäganden har dubbla roller dvs. även är gärningsperson i andra brott. Dessa brott kan ha anknytning till brottsoffrets utsatthet, se [avsnitt 9.6](#) och [9.7](#).
- Utred målsägandens eventuella migrantstatus.

Det kan förekomma att målsäganden har utsatts för andra brott än de brott som finns i polisanmälan och/eller på annat sätt självmant berättat om under förhöret. Förhørsledaren bör därför ställa klargörande och öppna frågor även i dessa avseenden.

Det är viktigt att säkra bevisningen så snart det är möjligt mot bakgrund av den stora risken att målsäganden kan komma att återvända till sitt hemland.

8.5.3 Övriga förhör

Det är viktigt att vara observant på att andra förhörspersoner kan spela en egen roll i den organiserade kriminaliteten.

När det gäller köpare av sexuell tjänst bör åklagaren uppmärksamma de omständigheter som kan föranleda att sexköparen delges misstanke om oaktsam våldtäkt eller våldtäkt.

Exempel

Den som hyr ut en lägenhet kan göra sig skyldig till koppleri om han eller hon känner till att prostitution förekommer där. Ett sätt att identifiera dessa gärningspersoner kan vara att hålla förhör med hyresvärderna angående det

aktuella hyresavtalet och identitet på hyresgäst samt i samband därmed upplysa om reglerna 6 kap. 12 § 2 st. BrB. På så sätt finns det dokumenterat för framtiden när personen fick kännedom om lägenhetens användningsområde. Skulle verksamheten fortgå eller återupptas utan att upplåtelsen har upphört finns vittnesförhøret som bevisning för brott enligt i 6 kap. 12 § 2 st. BrB.

En taxiförare som regelbundet skjutsar prostituerade till och från sexköpare kan naturligtvis lämna uppgifter som är av betydelse för utredningen, men kan lika gärna bedömas vara en del av den brottsliga organisationen.

8.5.4 Förhör med den misstänkta personen

Även den misstänkta personen bör höras om maktrelationen till målsäganden och bemöta målsägandens uppgifter därom. Det är även viktigt att förhøret omfattar rekvisiten för de eventuellt förekommande alternativa eller parallella brott som identifierats. Har åklagaren planerat att yrka på företagsbot och/eller näringsförbud bör den misstänkta personen höras om sin inställning till detta.

Om den misstänkta personen är näringsidkare är det viktigt att förhøren också fokuserar på företagsstruktur, familjekonstellationer och andra relationer exempelvis andra anställda.

8.5.5 Forensisk bevisning

En polisiär förundersøkningsledare i Paris har uppmärksammat europeiska kollegor på vikten av att alla utredningsuppgifter måste kontrolleras mot den tekniska bevisningen. Anledningen till detta är att "allting är inte vad det ser ut att vara". Exempelvis är ett brottsoffer är inte alltid enbart ett brottsoffer.

UC vill understryka att detta gäller all bevisning och att man behöver vara noggrann med att finna stöd för lämnade muntliga uppgifter i såväl skriftlig som forensisk bevisning.

8.6 Brottsutredning – samverkan med andra kompetenser

8.6.1 Nationell samverkan

Det finns goda skäl att använda sig av andra myndigheters kompetenser. Dessa kan exempelvis bidra med dokumentation från arbetsplatsinspektioner, information om arbets- och uppehållstillstånd samt information om folkbokföring. Ha i åtanke att även kommuner och länsstyrelser gör kontroller och exempelvis kan ha uppgifter om hur det har sett ut i aktuella lokaler.

Jämställdhetsmyndigheten har i sitt samordningsuppdrag kontakt med flera myndigheter och forskare och kan vid behov bistå med att förmedla kontaktuppgifter.

Se vidare i [kapitel 11](#).

8.6.2 Internationell samverkan och rättshjälp

Utredning av människohandelsbrotten innefattar oftast något moment av kontakter med andra länder. Här gäller samma regler som för övriga gränsöverskridande brott.

Det kan finnas anledning att ta kontakt med Eurojust i syfte att underlätta samordning av det rättsliga samarbetet med andra länder när det är fråga om gränsöverskridande och organiserad brottslighet.

Specifik information och kontaktuppgifter finns på rättsliga sidan *Internationellt rättsligt samarbete*.

Se även följande rättsliga vägledningar.

- RÄV 2024:1 JIT – Gemensamma utredningsgrupper.
- RÄV 2022:5 Val av stöd vid internationellt rättsligt samarbete.
- RÄV 2022:7 Europeisk utredningsorder.
- RÄV 2022:9 Internationell rättslig hjälp i brottmål.

Det är viktigt att uppdra åt polisen att kontakta deras internationella enhet som utgör en del av Nationella operativa avdelningen. Enheten ansvarar för det internationella polissamarbetet i SIRENE, Interpol, Europol och EMPACT⁹⁶. Sveriges samverkan med Europol och i EMPACT är viktig för att upptäcka människohandel och relaterad brottslighet.

8.6.3 Överlämna om inte svensk jurisdiktion

Om det vid utredningen framgår att människohandelsbrottet har skett utanför svensk jurisdiktion ska ärendet utan dröjsmål överlämnas till den behöriga myndigheten i det land inom vars territorium brottet begicks.⁹⁷

---

⁹⁶ EMPACT (European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats) är den europeiska sektorsöverskridande plattformen där EU-länder gemensamt arbetar mot de mest framstående brottstyperna och hoten mot EU.

⁹⁷ Artikel 27.2 Europarådets konvention om bekämpande av människohandel, se prop. 2009/10:152 bilaga 5 jmf SOU 2008:41 Människohandel och barnäktenskap – ett förstärkt straffrättsligt skydd, s. 284.

8.7 Brottsutredning – finansiell utredning

Åklagaren bör tidigt i utredningen överväga om en finansiell utredning bör genomföras och hur omfattande den ska vara och vilken inriktning den ska ha. Denna del utvecklas i [avsnitt 10.2](#).

9 Målsägandefokus

Kapitlet beskriver målsägandens rättigheter och möjligheter till ersättning som finns. Också frågan om frihet från straff för brott inom ramen för den utsatta situationen behandlas.

9.1 Bakgrundskontroll

Det kan förekomma att förmodade offer för människohandelsbrott har använt sig av olika identiteter i olika länder. Om det förmodade offrets ålder inte definitivt kan fastställas, och det finns skäl att tro att offret är ett barn, bör involverade myndigheter utgå från att offret är ett barn. Barnet bör erbjudas relevanta stöd- och skyddsåtgärder i avvaktan på att ålder går att fastställa.⁹⁸

Åklagaren bör tillse att polisen hör målsäganden ordentligt om sin identitet och ålder samt att Migrationsverket kontaktas vid behov för kontroll av identitet etc. Uppgifterna i passet eller i andra identitetshandlingar bör utredas tillsammans med målsäganden.

Kontakt kan tas med ursprungslandets ambassad eller konsulat för att verifiera identiteten och medborgarskapet hos personen och för att ansöka om utfärdande av identitetshandlingar eller andra dokument. Ambassader och konsulat ska inte kontaktas om den person som får stöd har uttryckt ett önskemål om att ansöka om asyl, eller om personen befinner sig i en pågående asylprocess. Kontakt ska då istället tas med Migrationsverket.⁹⁹

9.2 Målsägandens utsatthet och dess konsekvenser för utredningen

”Ett val är bara ett val om man har ett.”

Janna Davidson

Nationell rapportör i frågor som rör människohandel,
NOA, Polismyndigheten

⁹⁸ NSPM den nationella samordningen mot prostitution och människohandel, är en del av Jämställdhetsmyndigheten. <https://nspm.jamstalldhetsmyndigheten.se/stod-i-ditt-arbete/manual-vid-misstanke-om-manniskohandel/identifiering/> Hämtat 2025-01-03.

⁹⁹ Ibid.

Som en utgångspunkt i den nationella strategin¹⁰⁰ för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor anges att flera livssituationer och omständigheter kan innebära särskild sårbarhet (exempelvis funktionsnedsättningar, missbruk, bristande kunskap i svenska, institutionsboende eller migration).¹⁰¹

Vid bedömning av om en person är offer för människohandelsbrott måste polis och åklagare, som angetts i [kapitel 5](#), se bortom de faktorer som traditionellt identifierar ett offer. Det är exempelvis inte motsägelsefullt att en person som är tvingad till arbete inte tar tillfället i akt och försöker fly då det kan finnas flera orsaker till att personen väljer att inte fly.¹⁰² Det är heller inte ovanligt att exempelvis en bordellmamma samtidigt är ett offer för sexuell exploatering.

De brottsoffer som exploateras för människohandel oavsett ändamål är inte sällan särskilt utsatta och sårbara individer. De saknar många gånger kännedom om det svenska systemet och/eller språkkunskaper i svenska, eftersom de ofta kommer från andra länder. Det rör sig om utsatta individer som inte själva söker stöd, utan som upptäcks och identifieras av exempelvis polisen eller Migrationsverket.¹⁰³

Den som är offer för människohandelsbrott kan vara ovillig att rapportera fall av exploatering eller att medverka i en förundersökning exempelvis av rädsla för att förlora sitt arbete och/eller sitt arbets- och uppehållstillstånd eller av rädsla för att repressalier drabbar anhöriga i hemlandet.

Förundersökningar i dessa ärenden måste leda mot bakgrund av denna kunskap, dvs. att polisanmälan sker av andra personer, att målsäganden efter hand inte vill medverka och/eller ändrar sina uppgifter. Det väsentliga är att inte låta målsägandens inställning vara avgörande för om ärendet ska drivas vidare eller inte.

9.3 Målsägandebiträde och särskild företrädare för barn

Målsägandens säkerhet är en primär uppgift för socialtjänsten¹⁰⁴ och polisen. Om säkerheten och tryggheten fallerar kan det få konsekvenser för utred-

---

¹⁰⁰ Den nationella strategin ingår i regeringens jämställdhetspolitiska skrivelse till riksdagen (Skr. 2016/17:10).

¹⁰¹ SOU 2023:97 Ut ur utsatthet s. 101.

¹⁰² Europadomstolen mål V.C.L. och A.N. mot Förenade Konungariket (2021) p 145.

¹⁰³ Jämställdhetsmyndighetens rapport 2024:3 Ett fortsatt stärkt arbete mot prostitution och människohandel, s. 43.

¹⁰⁴ Skyldigheten framgår av 5 kap. 11 § i socialtjänstlagen som handlar om brottsoffer. Om ett barn behöver omedelbart skydd och situationen är akut finns möjlighet för ordföranden i socialnämnden att fatta beslut om ett omedelbart omhändertagande enligt 6 § 2 st LVU.

ningen och den följande rättegången. En målsägande, som inte bara känner sig säker utan även trygg, har betydligt större möjligheter att klara av de påfrestningar som en rättsprocess innebär. Ett målsägandebiträde eller en särskild företrädare kan bidra till en ökad känsla av trygghet och säkerhet.

Som framgår av [avsnitt 5.1.3](#) är det ett vanligt mönster att familjemedlemmar är involverade i rekrytering och exploatering av människohandelsoffer. Det är därför extra viktigt att åklagaren är uppmärksam på relationen mellan offer och förövare och tillser att ett barn som är offer för människohandelsbrott får ett eget ombud. I aktuella ärenden bör målsägandebiträde eller särskild företrädare för barn förordnas så snart som möjligt. Vid begäran till tingsrätten är det viktigt att framhålla att utsedd person bör ha kunskap om människohandelsbrotten.

Notera att om förundersökningen avser ett brott enligt 6 kap. BrB, ska anmälan om målsägandebiträde göras *omedelbart* när förundersökningen inletts eller återupptagits.¹⁰⁵

9.4 Tillfälligt uppehållstillstånd och betänketid

Det är förundersökningsledarens ansvar att underrätta bevispersoner¹⁰⁶, som inte har uppehållsrätt i Sverige, att de har möjlighet att få tidsbegränsat uppehållstillstånd (TUT enligt 14 a § FUK och 5 kap. 15 § UtL), antingen i form av betänketid om 30 dagar eller ett längre TUT om minst sex månader.

Betänketiden om 30 dagar, ibland kallad reflektionsperiod, syftar till att bevispersonen ska kunna återhämta sig och i lugn och ro ta ställning till sin medverkan i rättsprocessen. Betänketiden är ett viktigt led i att få bevispersonen att känna sig trygg nog att samarbeta i förundersökningen. Om bevispersonen redan uttryckt sin vilja att samarbeta och dessutom brutit alla förbindelser med de som är misstänkta för brott, kan förundersökningsledaren ansöka om ett TUT om sex månader.

Sedan den 1 augusti 2022 kan även socialnämnden ansöka om betänketid för offer för människohandelsbrotten.

För att förhindra avvisning eller utvisning bör förundersökningsledaren skyndsamt ansöka om ett TUT då det ligger i statens intresse att bevispersonerna är kvar i landet under brottsutredningen.¹⁰⁷ Ett annat skäl att inte avvakta med ansökan är att den som genom beslut fått möjlighet att stanna tillfälligt i Sverige på detta sätt får tillgång till hälso- och sjukvård samt socialt bistånd.

---

¹⁰⁵ Se 23 kap. 5 § RB.

¹⁰⁶ Med bevispersoner avses både målsägande och vittnen, se prop. 2003/04:35 s. 70.

¹⁰⁷ Prop. 2006/07:53 s. 29 och prop. 2003/04:35 s. 71.

Stöd- och skyddsprocessen för personer utsatta för människohandel är beskriven i Manual vid misstanke om människohandel, som är en svensk variant av National Referral Mechanism (NRM).¹⁰⁸

På ämnessidan *Människohandel och människoexploatering* på Rånet finns en [blankett](#) som används för ansökan om båda typerna av TUT. På blanketten finns även den e-postadress dit blanketten ska skickas. Ange särskilt på ansökan att beslutet ska skickas tillbaka till enhetens registratorsbrevlåda.

Det finns ett förslag om att socialnämnden ska kunna ansöka om ett tidsbegränsat uppehållstillstånd om minst sex månader (med möjlighet till förlängning upp till två år) för en utlänning som vistas i Sverige, om det behövs för att en individuell plan för att lämna sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål ska kunna upprättas och genomföras av socialtjänsten, ett s.k. exitprogram.¹⁰⁹ Det tidsbegränsade uppehållstillståndet ska därför inte ges i syfte att underlätta lagföring av brott, men kommer sannolikt avse samma personer som idag kan få uppehållstillstånd kopplat till en förundersökning. Om förslaget leder till lagstiftning innebär det att en förundersökningsledare bör ha ett nära samarbete och utbyte av information med socialtjänsten i aktuell kommun eftersom Migrationsverket endast kan utfärda ett TUT i taget.

9.5 Skadestånd

Europarådets konvention om bekämpande av människohandel

Artikel 15 – Gottgörelse och rätt till skadestånd

”Varje part ska i sin nationella lag fastställa brottsoffrets rätt till gottgörelse från förövarna.” (artikelns punkten 3)¹¹⁰

9.5.1 Allmänt om rätt till skadestånd

Konventionen gör i skadeståndssammanhang inte någon skillnad på i vilket exploateringssyfte som människohandeln har skett.

Enligt skadeståndslagen kan en person ha rätt till ersättning för personskador, saksador, rena förmögenhetsskador och kränkning.

Det är viktigt att åklagaren tillsammans med brottsoffrets ombud tar ställning till vilken gottgörelse som kan vara aktuell utöver kränkingsersätt-

---

¹⁰⁸ NSPM, den nationella samordningen mot prostitution och människohandel, ansvarar för manualen.

¹⁰⁹ SOU 2023:97 Ut ur utsatthet – Betänkande av Utredningen om exitprogram som personer utsatta för prostitution. Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 januari 2025.

¹¹⁰ Prop. 2009/10:152, Bilaga 5, s. 104.

ningen i det enskilda fallet. Åklagaren bör även efterhöra med ombudet om det finns ett skadeståndsanspråk som ger anledning för åklagaren att agera för att säkra målsägandens yrkande.

När det gäller tvångsarbete eller exploatering i arbete bör brottsoffret kunna få skadestånd för inestående eller utebliven lön inklusive semesterersättning, övertidsersättning och avsättning för pension. Beräkningen bör utgå ifrån gällande kollektivavtal inom aktuell bransch oavsett om företaget har tecknat ett kollektivavtal eller inte. Har arbetstagaren skadats under arbetets gång kan han eller hon ha rätt till ersättning för personskada.

När det gäller exploatering för sexuella ändamål kan situationen se annorlunda ut. Den som är anställd på exempelvis en massagesalong har på samma sätt som ovan rätt till lön inklusive semesterersättning, övertidsersättning och avsättning för pension. Man bör överväga om en person som är anställd i sexindustrin också har rätt till ersättning för en personskada exempelvis p.g.a. erhållna sjukdomar och psykisk ohälsa. En person som är tvingad till sexuella tjänster som tillhandahålls exempelvis via en eskortsida har vanligtvis inte ett anställningsavtal, men bör på samma sätt ha rätt till ersättning för utfört arbete och personskada.¹¹¹

Övriga typer av exploateringssyfte t.ex. den som är utsatt för organhandel eller krigstjänst kan väcka frågor om ersättning för personskador såsom för sveda och värk samt för lyte och men.

För mer information hänvisas till den rättsliga vägledningen om skadestånd¹¹² samt skriften Människoexploatering – en analys av ett straffbuds förhållande till regleringen av arbetsmarknaden.¹¹³

9.5.2 Gottgörelse inom arbetsrättens område

Den svenska arbetsmarknadsmodellen

Den svenska arbetsmarknaden kännetecknas dels av att kollektivavtalsäckningsgraden är hög, dels av att både arbetsgivare och arbetstagare i hög grad är organiserade.¹¹⁴ Parterna har i stor utsträckning möjlighet att genom kollektivavtal göra avsteg från flera av de grundläggande bestämmelser som finns på arbetsrättens område. Någon lag om minimilön finns inte utan lönebildningen är en fråga som arbetsmarknadens parter ansvarar för genom reglering i kollektivavtal. Om det finns ett kollektivavtal är det upp till

---

¹¹¹ Jfr Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna i mål Krachunova mot Bulgarien (2024) punkterna 173, 177, 192. Se även fotnot 80 där Svea hovrätt tilldömde kränkingsersättning.

¹¹² RåV 2023:3, Skadestånd Om åklagarens uppgift att föra målsägandens talan.

¹¹³ Erik Sjödin, JT 2019-20 s. 696 ff.

¹¹⁴ SOU 2024:14 Arbetslivskriminalitet – myndighetssamverkan – en gemensam tipsfunktion – lärdomar från Belgien och gränsöverskridande arbete, s. 201.

parterna själva att kontrollera efterlevnaden av detta. Arbetsmiljöverket är tillsynsmyndighet i de fall det inte finns kollektivavtal.

Den svenska arbetsmarknadsmodellen innebär att åklagaren kan tillämpa aktuellt kollektivavtal eller det kollektivavtal som ligger närmast aktuellt verksamhetsområde som grund för bedömning av vad som kan vara rimliga arbetsvillkor i det enskilda fallet.¹¹⁵

Nedan går kortfattat igenom några grundläggande bestämmelser som finns på arbetsrättens område. Åklagaren och målsägandens ombud kan tillämpa lagarna vid beräkning av skadestånd och även för att få ett underlag för exempelvis rekvisitet uppenbart orimliga villkor. Det framgår av flera av lagarna att parterna inte kan inskränka arbetstagarens rättigheter genom avtal. De första fyra lagarna är dock semidispositiva, dvs. arbetsmarknadens parter kan, genom kollektivavtal, komma överens om avsteg från lagen i sin helhet eller i vissa delar.

Arbetstidslagen (1982:673)

Lagen reglerar bl.a. normal arbetstid, jourtid, övertid, dygnsvila och veckovila. Det finns möjlighet att yrka skadestånd för inkomstförlusten och för den kränkning som har skett.

24 a § En arbetsgivare som tillämpar sådana bestämmelser i ett kollektivavtal som strider mot 3 § fjärde stycket skall betala skadestånd för den förlust som uppkommer och för den kränkning som har skett.

Semesterlagen (1977:480)

Lagen reglerar arbetstagarens rätt till semesterförmånerna vilka utgörs av semesterledighet, semesterlön och semesterersättning. Det finns möjlighet att yrka skadestånd för utebliven semesterlön/-ersättning och för uppkommen skada exempelvis arbetstagarens intresse att erhålla semesterledighet.

32 § Arbetsgivare som bryter mot denna lag skall till arbetstagaren utge, förutom den semesterlön eller semesterersättning vartill arbetstagaren kan vara berättigad, ersättning för uppkommen skada.

Vid bedömning om och i vad mån skada har uppstått skall hänsyn tagas även till arbetstagarens intresse av att erhålla semesterledighet och till övriga omständigheter av annan än rent ekonomisk betydelse.

Lagen (1982:80) om anställningsskydd

Den arbetsgivare som bryter mot lagen kan i princip bli skyldig att betala tre sorters ersättning.

---

¹¹⁵ Arbetsdomstolen i mål AD 1991 nr 26, s. 164.

1. Arbetsgivaren har att betala lön och andra anställningsförmåner under uppsägningstid och permitteringstid.
2. Det ekonomiska skadeståndet ska som huvudregel motsvara arbetstagarens verkliga förlust. Enligt skadeståndsrättsliga principer kan avräkning från ett ekonomiskt skadestånd ske för ersättning som en arbetstagare uppburit från annat håll, om skadan därigenom minskat.
3. Ersättning för den kränkning lagbrottet inneburit, s.k. allmänt eller ideellt skadestånd, bestäms efter omständigheterna i det enskilda fallet.¹¹⁶

38 § En arbetsgivare som bryter mot denna lag skall betala inte bara lön och andra anställningsförmåner som arbetstagaren kan ha rätt till utan även ersättning för skada som uppkommer. En arbetstagare är skadeståndsskyldig om han eller hon inte iakttar den uppsägningstid som anges i 11 § första stycket.

Skadestånd enligt första stycket kan avse både ersättning för den förlust som uppkommer och ersättning för den kränkning som lagbrottet innebär. Ersättning för förlust som avser tid efter anställningens upphörande får under alla förhållanden bestämmas till högst det belopp som anges i 39 §.

Lagen (1970:943) om arbetstid m.m. i husligt arbete

Lagen är tillämplig på arbete som en arbetstagare utför i arbetsgivarens hushåll. Lagen gäller dock inte om arbetstagaren är medlem av arbetsgivarens familj, utom i det fall arbetstagaren är personlig assistent enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. Lagen gäller även för de som fyllt 18 år och ska arbeta som au pair i Sverige. I första paragrafen framkommer vilka delar som gäller för de som är yngre än 18 år. Det finns en möjlighet att yrka skadestånd för inkomstförlust och kränkning.

24 § En arbetsgivare som inte uppfyller sina skyldigheter enligt anställningsavtalet eller bryter mot någon av 5, 7 eller 11–14 §§ ska betala inte bara lön och andra anställningsförmåner som arbetstagaren kan ha rätt till utan även ersättning för den skada som uppkommer.

En arbetstagare som inte uppfyller sina skyldigheter enligt anställningsavtalet eller bryter mot någon av 5, 7, 11 eller 12–14 §§ ska betala ersättning för den skada som uppkommer.

Skadestånd enligt första eller andra stycket får avse både ersättning för den förlust som uppkommer och ersättning för den kränkning som avtals- eller lagbrottet innebär. Skadestånd med anledning av person- eller sakskada bestäms dock med tillämpning av allmänna skadeståndsregler.

---

¹¹⁶ JUNO, lagkommentar till 38 §. Hämtat 2025-01-03.

Arbetsmiljölagen (1977:1160)

Lagens ändamål är att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet samt att även i övrigt uppnå en god fysisk och psykisk arbetsmiljö.

Vid en arbetsskada ska arbetsgivaren anmäla skadan till Arbetsmiljöverket och Försäkringskassan. Försäkringskassan betalar ut en arbetsskadeersättning. Arbetsgivaren har möjlighet att teckna en försäkring som täcker arbetsskador. I de fall arbetsgivaren inte har tecknat sådan försäkring finns det möjlighet att yrka på skadestånd dvs. ersättning för sjukvårdskostnader, inkomstbortfall, sveda och värk samt lyte och men.

Lag (1970:215) om arbetsgivarens kvittningsrätt

Lagen reglerar att kvittning mot lönefordran får ske *med* arbetstagarens medgivande. Om det inte finns ett medgivande får kvittning ske endast mot den del av lönefordringen som uppenbart överstiger vad som åtgår för arbetstagarens och hans familjs försörjning samt till fullgörande av underhållsskyldighet som i övrigt åvilar honom och henne. I vissa kollektivavtal framgår att arbetsgivaren ska stå för kost och logi, se Arbetsmiljöverkets hemsida för mer information.

Lagen (2013:644) om rätt till lön och annan ersättning för arbete utfört av en utlänning som inte har rätt att vistas i Sverige

En utlänning som har utfört arbete utan att ha rätt att vistas i Sverige har rätt enligt lag att få ut sin lön eller ersättning som kan anses motsvara den minimilön och ersättning som följer av *kollektivavtal* eller praxis inom yrket eller branschen, från sin arbetsgivare. Om yrkandet är tvistigt utgår lagen från att utlänningen anses ha utfört *tre månaders heltidsarbete* och har rätt till lön för denna period. Detta förutsätter att arbetsgivaren inte har vidtagit kontrollåtgärder som avses i 20 kap. 12 § andra stycket UtLL.

Lagen (2018:1472) om entreprenörsansvar för lönefordringar

En huvudentreprenör inom bygg- och anläggningsbranschen kan i vissa fall bli ansvarig för lönefordringar som deras underentreprenörer inte har betalt. I skrivande stund (januari 2025) finns förslag att även bemanningsföretag inkluderas i ansvaret.¹¹⁷

9.5.3 Några domar

- Arbetsdomstolen har konstaterat att om en arbetstagare har utfört arbete åt en arbetsgivare och arbetsgivaren inte kan visa att avtal av visst annat innehåll har träffats om lönen, har arbetstagaren rätt till skälig lön för sitt arbete. Utgångspunkten för beräkningen av lönen bör ske enligt

---

¹¹⁷ SOU 2023:26 Översyn av entreprenörsansvaret.

branschens aktuella kollektivavtal.¹¹⁸

- I en tredskodom konstaterade domstolen att aktuellt bolag inte var bunden av ett kollektivavtal och tillämpade därefter det kollektivavtal som var närmast för bolagets verksamhetsområde. I kollektivavtalet framgick lägsta månadslön, storleken på semesterersättning och att bolaget var skyldigt att göra en pensionsavsättning. Skadestånd för lön och semesterersättning utdömdes och bolaget ålades att teckna avtalspension och göra en pensionsinbetalning. Vidare fick bolaget betala skadestånd då det inte hade uppfyllt sin skyldighet att lämna skriftlig information till den anställde (brutit mot anställningsskyddslagen) och inte hade utgett semesterersättning (brutit mot semesterlagen).¹¹⁹
- Europadomstolen fann att medlemsstaterna ska göra det möjligt för offer för människohandel att kräva ersättning från sina människohandlare för förlorad arbetsinkomst. I aktuellt mål vann den utsatta kvinnan framgång med sitt yrkande att utfå intäkterna som hade gett hennes människohandlare vinning. Intäkterna härrörde från utnyttjande av henne för prostitution.¹²⁰
- Norges Høyesterett tilldömde brottsoffren både kränkingsersättning och återbetalning för den inkomst de dragit in då de varit utsatta för människohandel genom exploatering för sexuella ändamål. Avdrag gjordes inte för exempelvis boende eftersom dessa kostnader inte kunde ses som en förmån i sammanhanget.¹²¹
- En prostituerad kvinna yrkade i första hand ersättning för intjänade medel då hon lidit sakskada och i andra hand yrkade hon bättre rätt till beslagtagna kontanter. Hon hade varit utsatt för människohandel genom exploatering för sexuella ändamål. Svea hovrätt ansåg att målsägandens rätt till upprättelse i enlighet med de internationella konventioner som Sverige åtagit sig att följa tillgodosågs genom målsägandens rätt till kränkingsersättning. De intjänade medlen förverkades som utbyte av brott. Två skiljaktiga ledamöter hänvisade till Norges Høyesterett och ansåg att det låg närmast till hands att den rättsliga grunden för återkravet baserades på restitutionsrättsliga principer och inte skadestånd p.g.a. brott. De ansåg vidare att den prostituerade som utgångspunkt hade rätt att återfå pengarna som människohandlaren tagit utan rättsgrund.¹²²

---

¹¹⁸ Arbetsdomstolen i mål AD 1991 nr 26.

¹¹⁹ Nacka tingsrätts tredskodom den 2 maj 2024 i mål T 1169-22 som utgick från lagen (2013:644) om rätt till lön och annan ersättning för arbete utfört av en utlänning som inte har rätt att vistas i Sverige. I Nacka tingsrätts beslut den 3 september 2024 i mål T 4501-24 undanröjde tingsrätten tredskodomen eftersom parterna hade träffat en överenskommelse.

¹²⁰ Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna i mål Krachunova mot Bulgarien (2024) punkterna 173, 177, 192.

¹²¹ Norges Høyesterett dom HR-2016-2491-A.

¹²² Svea hovrätts dom den 15 juli 2019 i mål B 5624-19 s. 11.

9.6 Åtalsunderlåtelse/förundersökningsbegränsning

Europarådets konvention om bekämpande av människohandel

Artikel 26 – Bestämmelse om strafffrihet

”Varje part ska enligt grundprinciperna i dess rättssystem bereda möjlighet att avstå från att utdöma straff mot brottsoffer för deras inblandning i olaglig verksamhet om denna har skett av tvång.”¹²³

Ur RåR 2021:1

I de fall den misstänkte har varit utsatt för människohandel kan åklagaren besluta om förundersökningsbegränsning eller åtalsunderlåtelse om det misstänka brottet är relaterat till människohandeln och det brott som den misstänkte ansett sig tvungen att begå, med beaktande av samtliga omständigheter, är att betrakta som mindre allvarligt, jfr artikel 26 i Europarådets konvention om bekämpande av människohandel (CETS 197).

En svensk åklagare kan med stöd av riksåklagarens riktlinjer besluta om förundersökningsbegränsning eller åtalsunderlåtelse i vissa fall. Det gäller då en person har begått ett *mindre allvarligt* brott som han eller hon har ansetts sig vara tvungen att begå och då det begångna brottet är relaterat till det människohandelsbrott som personen utsatts för.¹²⁴ Riktlinjerna har tillkommit för att möta kraven på konventionsstaterna enligt aktuell artikel.

Europadomstolen har i ett avgörande funnit att om ett offer för människohandel har tvingats begå en kriminell handling som är relaterat till människohandel har de nationella myndigheterna därefter en rättighet, men inte skyldighet, att besluta att inte väcka åtal.¹²⁵

GRETA uppmanar åklagare att vara vaksamma vid utredning av brott eftersom den misstänkta personen även kan vara brottsoffer för människohandel. GRETA pekar på åklagarens möjlighet att använda sig av åtalsunderlåtelse. I vart fall bör dessa offer för människohandel ha identifierats innan de ska dömas för det brott de har begått. Detta i syfte att domstolen ska kunna beakta omständigheterna vid brottets begående.

Exempel

GRETA har kritiserat Sverige och nämnt ett fall när en ung man från Marocko i Danmark hade identifierats som offer för människohandel när han var minderårig. När den unge mannen senare dömdes i Sverige för rån, hade

¹²³ Prop. 2009/10:152, Bilaga 5, s. 108.

¹²⁴ Riksåklagarens riktlinjer RåR 2021:1 s. 18–19.

¹²⁵ Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna i mål V.C.L. och A.N. mot Förenade Konungariket (2021) punkterna 158–159.

varken åklagare eller domstol tagits någon hänsyn till att han hade blivit tvingad att genomföra rånet av ett kriminellt nätverk.¹²⁶

9.7 Eventuell nödsituation

Det kan finnas tillfällen då en gärningsperson, som samtidigt själv kan miss-tänkas vara utsatt för människohandelsbrott, åberopar ansvarsfrihetsgrunden nöd. Kommer en nödinvändning bör åklagaren ta kontakt med RIO för att överlämna frågan om inledande av en förundersökning för människohandelsbrott. Samtidigt bör den ursprungliga förundersökningen även omfatta frågan huruvida det begångna brottet är relaterat till det påstådda människohandelsbrottet. Eftersom ett offer för människohandelsbrott kan tvingas in i en kriminell verksamhet som innebär att han eller hon kan begå allvarlig brottslighet är det sannolikt att den åberopade nöden inte bedöms medföra att den kriminella gärningen kan anses vara juridiskt försvarlig.

Exempel

En person som utfört ett rån under sådant tvång att han befunnit sig i en nödsituation har, bl.a. med hänsyn till att han ingått i en kriminell gruppering, inte ansetts kunna gå fri från straffansvar enligt bestämmelserna om nöd m.m.¹²⁷

---

¹²⁶ GRETA:s tredje utvärdering av Sverige, publicerades den 19 oktober 2023, punkt 96.

¹²⁷ RH 2014:29.

10 Återta brottsvinster m.m.

I det här kapitlet beskriver vi kort de rättsliga verktyg som bör användas för att återta och neutralisera vinster av människohandelsbrott och att motverka framtida brottslighet av likartat slag.

10.1 Allmänt

Drivkraften att tjäna pengar är avgörande till att människohandelsbrotten kommer till stånd. För att nå målet att tjäna pengar kontakter gärningspersonerna sina offer som i sin tur väljs ut för att de är sårbara. Det handlar om grov organiserad brottslighet och svart ekonomi där gärningspersoner – allt ifrån näringsidkare till sexköpare – är beredda att utnyttja och exploatera offrens utsatthet. Mot denna bakgrund är det viktigt att åklagaren arbetar med att återta brottsvinsterna.

De ekonomiska incitamenten för att begå människohandelsbrott gör sig särskilt gällande inom det som kallas arbetslivskriminalitet (se [avsnitt 6.5.2](#)) och inom sexindustrin.

Den som exploaterar kan använda (till synes) legala företag för en rörlig arbetskraft, inklusive utstationerad arbetskraft, för att skapa komplexa, oftast internationella, kedjor av underleverantörer som döljer den illegala aktiviteten och försvårar förundersökningen.¹²⁸

Att förse marknaden med produkter och tjänster till priser som bara kan uppnås via illegal verksamhet bidrar till osund konkurrens.

Exempel

Arbetsgivaren undviker att betala skatter och sociala avgifter. Individer som tvingas arbeta under exploaterande förhållanden, såsom långa arbetsdagar, låga löner eller osäkra arbetsförhållanden, hindras samtidigt från rättigheter till pension eftersom deras arbetsgivare avråder eller hindrar dem från att deklarera sin verkliga inkomst eller anställningsstatus till relevanta myndigheter. Detta gör att arbetsgivaren kan undvika sina juridiska skyldigheter, vilka inkluderar att betala skatter och sociala avgifter.

---

¹²⁸ EUCPN (2023), Utnyttjande av arbetskraft och annan arbetsrelaterad brottslighet: en problemanalys och ett ramverk för prevention. Bryssel.

10.2 Finansiell utredning

Åklagaren bör tidigt överväga att genomföra en finansiell utredning¹²⁹, hur omfattande den ska vara och vilken inriktning den ska ha. Åklagarrevisorn fungerar som åklagarens förlängda arm i de finansiella delarna av förundersökningen. De lämnar förslag på utredningsåtgärder, föreslår hur förverkandeyrkanden ska formuleras och samarbetar med polisens och tullens finansiella utredare.

För detaljer kring finansiella utredningar hänvisas till RÄV 2024:7 Brottsvinster och oförklarade tillgångar.

Huvudsyftet med en finansiell utredning är att i så stor utsträckning som möjligt se till att den misstänkta personen

- betalar skadestånd (om tillämpligt), och
- inte får behålla det han eller hon har tjänat på att begå brott.

Redovisa tydligt hur brottsvinsten räknats fram och vilka utgångspunkterna varit för beräkningen. För brottsvinstberäkningen är det bra om utbytet kan kvantifieras. Utredningen bör, om möjligt, visa hur stor intäkten varit per mängd.

Därutöver bör åklagaren ta ställning till om det finns direkta kostnader som bör avräknas från det framräknade värdet.¹³⁰ I en norsk dom gjordes inte avdrag för exempelvis boende eftersom dessa kostnader inte kunde ses som en förmån i sammanhanget.¹³¹

*Exempel*¹³²

- Människohandel för sexuella ändamål: Antal kunder/dag multiplicerat med antal dagar som annonsen varit aktiv. Uppgifter från annons om pris per halvtimme/timme.

---

¹²⁹ Hovrätten för Västra Sverige B 6619-23 saknade ekonomisk utredning avseende den legala verksamhetens omfattning som skulle ha kunnat leda till slutsatser i fråga om prostitutionsdelens omfattning och därigenom även slutsatser i fråga om vinningens storlek.

¹³⁰ Se NJA 2016 s. 202. Vid bestämning av det belopp som ska förklaras förverkat som utbyte vid överlåtelse av narkotika ska avdrag för inköpskostnader normalt ske från vederlaget. Svea hovrätt B 11581-20 har med hänvisning till NJA 2016 s. 202 gjort liknande bedömning när det har varit fråga om prostitutionsverksamhet vilket innebär att utgifter och kostnader för försäljningen inte beaktas än att det kan motivera en viss avrundning nedåt av det belopp som förklaras förverkat, s. 14.

¹³¹ Norges Høyesterett dom HR-2016-2491-A.

¹³² Åklagarrevisor Helena Karlsson, RIO Stockholm, föredrag på workshop, Göteborg 24 april 2024.

- Människoexploatering, t.ex. vid orimliga arbetsvillkor: Icke utbetalda löner, obetalda skatter och arbetsgivaravgifter samt avsaknad av pensionsavsättning i de fall där det är relevant.
- Människoexploatering, t.ex. tiggeri: Antal målsägande multiplicerat med antal genomsnittlig vinst per dag.

10.3 Kvarstad

Praxis¹³³ visar att ett yrkande om förverkande mot en juridisk person kan säkras genom kvarstad, även om det i 26 kap. 1 § RB framkommer att kvarstad endast kan riktas mot den som är skäligen misstänkt för brott. Jämväl kan en talan om företagsbot mot en juridisk person med samma resonemang säkras genom kvarstad. Däremot kan resonemanget inte tillämpas vid skadeståndstalan mot juridisk person vilket innebär att åklagaren inte kan använda kvarstad för att säkra en sådan skadeståndstalan.

För mer information hänvisas till RåV 2024:8 Förvar och kvarstad.

10.4 Näringsförbud

För brott med straffminimum fängelse i sex månader, dvs. vid allvarligare brott i näringsverksamhet, finns en presumtion för att ett näringsförbud ska anses påkallat från allmän synpunkt.

Ett näringsförbud är inget straff i egentlig mening. Det innebär emellertid en långtgående inskränkning i en persons rätt att försörja sig.

Om åklagaren bedömer att ett yrkande om näringsförbud kan bli aktuellt ska den misstänkta personen underrättas om detta och få möjlighet att ange sin inställning.

Huvudregeln är att näringsförbud ska meddelas den som faktiskt utövar ledningen över en näringsverksamhet oavsett i vilken juridisk form den bedrivs.

Exempel

- När legal och illegal verksamhet bedrivs parallellt exempelvis om köp av sexuella tjänster sker inom massage- eller nagelsalongverksamhet.
- En restaurangägare som anlitar svart arbetskraft.
- En näringsidkare vars verksamhet huvudsakligen består i att hyra ut lägenheter och som upplåter en eller flera lägenheter för prostitution.
- En näringsidkare med egen taxiverksamhet som inom ramen för

---

¹³³ NJA 1983 s. 570, se sammanfattning i RåV 2024:8 s. 12.

verksamheten söker upp och kör sexköpare till platser där det sexuella umgänget ska ske.

För mer information hänvisas till Räv 2021:3 Näringsförbud – vid annan brottslighet än ekobrott.

10.5 Företagsbot

Företagsboten förutsätter inte att det finns kända tillgångar. Bestämmelserna är obligatoriska och åklagaren är skyldig att föra talan om företagsbot om förutsättningar finns.

Företagsboten är i den rättsliga systematiken en särskild rättsverkan av brott.

Företag i form av juridisk person och enskilda näringsidkare som bedriver näringsverksamhet kan åläggas företagsbot. Det är resurssparande att i ett tidigt skede klargöra partsställning och företräderskap och att delge företagsbot under förundersökningen.

För mer information hänvisas till Räv 2024:12 Företagsbot.

10.6 Särskild avgift och annan särskild rättsverkan

I utlänningslagen finns det bestämmelser om att arbetsgivare ska kontrollera att utländsk arbetskraft har rätt att både arbeta och vistas i Sverige. Skulle arbetsgivaren brista i detta avseende finns det möjlighet att ansöka om särskild avgift.

Ansökan om särskild avgift görs i samband med åtal för brottet.

Exempel

Ett städbolag hade en kvinna anställd som saknade arbetstillstånd vilket styrktes med den skriftliga bevisningen. Enligt företrädaren var kvinnan dock anställd av ett polskt företag. Tingsrätten skrev att det i städbranschen får antas förekomma ett stort antal utlänningar som inte har rätt att vistas i Sverige. Sammantaget ansåg tingsrätten att städbolaget hade skälig anledning att anta att den anställda inte fick vara i Sverige och borde vidtagit rimliga kontrollåtgärder vilket inte gjordes. Nacka tingsrätt förpliktade bolaget att betala en särskild avgift.¹³⁴

Det finns inte några principiella hinder mot att ålägga både företagsbot och särskild avgift enligt 20 kap. 12 och 12 a §§ UtlL. Högsta domstolen har

---

¹³⁴ Nacka tingsrätts laga kraftvunnen dom den 27 oktober 2022 i mål B 5289-22.

dock i två domar eftergett företagsboten eftersom den samlade reaktionen kan bli oproportionerligt sträng då de riktas mot samma rättssubjekt.¹³⁵

Därutöver kan åklagaren yrka på annan särskild rättsverkan¹³⁶ genom att yrka att gärningspersonen

- fråntas sin rätt till en del av eller alla offentliga stöd, bidrag och förmåner som har beviljats men ännu inte betalats ut, eller
- förpliktas att betala tillbaka en del av eller alla sådana stöd, bidrag eller andra förmåner som betalats ut.

Det finns även möjlighet att besluta om särskild rättsverkan mot en juridisk person om brott har begåtts i verksamheten, se 20 kap. 17 § UtL.

---

¹³⁵ Högsta domstolen har vid två tillfällen eftergett företagsboten se NJA 2015 s 885 (enskild näringsidkare) och NJA 2016 s 994 (aktiebolag).

¹³⁶ Se utförligt 20 kap. 15 och 16 §§ UtL.

11 Samverkan med andra kompetenser

Regelmässigt finns för brottsutredningen central information hos andra myndigheter och institutioner. Kapitlet ger en överblick av detta.

11.1 Inledning

Förundersökning om människohandelsbrott kan gynnas av samverkan med andra myndigheter som kan bidra med relevant och sakkunnig information och/eller säkerställa skyddet för målsägandena.

Dessa brottstyper upptäcks oftast av Migrationsverket, vid uppsökande aktivitet av polisen och regionkoordinatorer eller genom planerade arbetsplatsinspektioner som oftast sker tillsammans med flera myndigheter inom myndighetssamverkan mot arbetslivskriminalitet.

Som utgångspunkt gäller, enligt 8 kap. 1 § OSL, sekretess mellan myndigheter. Det skiljer sig åt mellan myndigheter vilka sekretessbrytande regler i OSL som är tillämpliga, men 10 kap. 2 och 27 §§ i OSL innehåller sekretessbrytande regler som är gemensamma för alla myndigheter.

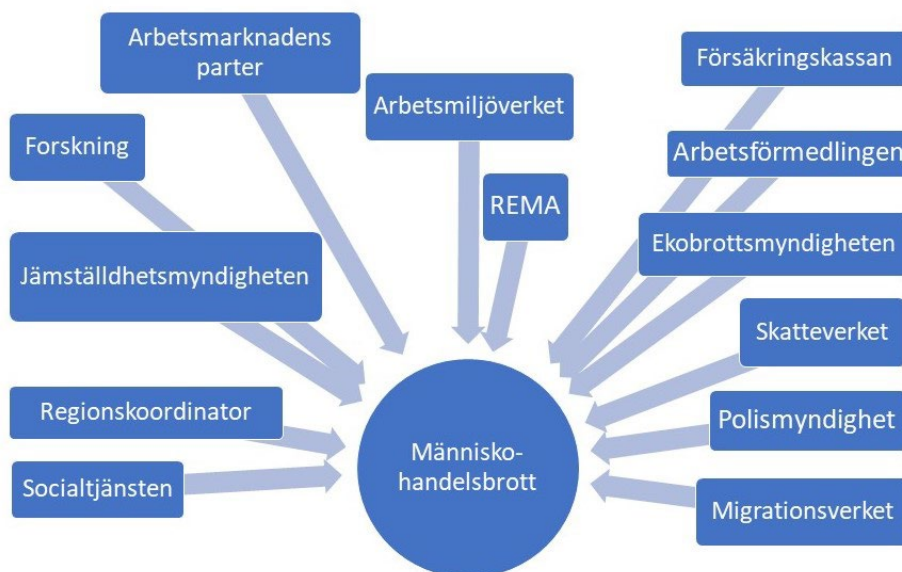
Genom LUFFA¹³⁷ har sekretessbrytande regler införts mellan de myndigheter som arbetar att motverka fusk, regelöverträdelse och brottslighet i arbetslivet dvs. mellan myndigheterna som samverkar i arbetet mot arbetslivskriminalitet.

---

¹³⁷ Se 4 § i lagen (2024:307) om uppgiftsskyldighet för att motverka felaktiga utbetalningar från välfärdssystemet samt fusk, regelöverträdelse och brottslighet i arbetslivet och prop. 2023/24:85.

11.2 Nationell samverkan

Bild 5 Illustration av komplexiteten av samverkande myndigheter m.fl.

11.2.1 Samverkan i arbetet mot människohandelsbrott

Jämställdhetsmyndigheten har bl.a. uppgiften att på nationell nivå samordna arbetet mot människohandel och utveckla samverkan mellan myndigheter och andra aktörer. Genom deras nätverk kan åklagaren få kontaktuppgifter till andra myndighetspersoner, regionkoordinatorer, personer från civila organisationer och forskare.

Regionkoordinatorerna¹³⁸ identifierar och har kontakt med enskilda brottsoffer. På så sätt har de egna iakttagelser och upplevelser om brottsoffrens utsatthet och den miljö de har befunnit sig i.

Plattformen Civila Sverige mot människohandel¹³⁹ består av organisationer och aktörer som verkar inom ramen för civilsamhället. Även de identifierar och har kontakt med enskilda brottsoffer. Exempel på fler organisationer är ChildX, ECPAT, Frälsningsarmén, Noomi – Hela människan, Realstars och Talita.¹⁴⁰

¹³⁸ Jämställdhetsmyndigheten finansierar regionkoordinatorerna vilka är anställda av socialtjänsten i en av regionens kommuner.

¹³⁹ Plattformen civila Sverige mot människohandel samlar ett tjugotal organisationer inom ramen för civilsamhället och verkar för att personer utsatta för människohandel och människohandelsliknande exploatering ska få det skydd och stöd de behöver och har rätt till enligt internationella överenskommelser.

¹⁴⁰ SOU 2023:97 Ut ur utsatthet, s. 45.

Forskare kan ge bakgrund till exempelvis de ekonomiska förhållanden som finns i målsägandens hemland för att visa hur det landets ekonomiska system fungerar och kan påverka målsäganden.

Därutöver publicerar Utrikesdepartementet landrapporter som beskriver i vilken grad demokratiska spelregler efterlevs och hur rättsstatens principer respekteras. De visar situationen vad gäller medborgerliga, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, i enlighet med innehållet i FN:s centrala konventioner för de mänskliga rättigheterna. De beskriver också särskilt situationen för grupper av individer såsom kvinnor, barn, religiösa minoriteter, hbtqi-personer, personer med funktionsnedsättning och personer som tillhör urfolk. Även mänskliga rättigheter i arbetslivet och fackliga rättigheter beskrivs.

Även Migrationsverket publicerar landrapporter med aktuell information och analys om länder och regioner från vilka människor söker sig till Sverige.

Nedan beskrivs kortfattat den information de huvudsakliga samverkansparterna kan bidra med i första hand när det gäller människohandelsbrott inom arbetslivet.

11.2.2 Samverkan i arbetet mot arbetslivskriminalitet

Arbetsmiljöverket samordnar åtta andra myndigheters samverkan för att motverka arbetslivskriminalitet.

Arbetsmiljöverket, Polismyndigheten och Skatteverket får göra oannonserade arbetsplatsinspektioner. Arbetsförmedlingen, Ekobrottsmyndigheten, Försäkringskassan och Migrationsverket gör s.k. skrivbordskontroller och, om det enskilda ärendet så kräver, även en arbetsplatsinspektion.

Alltså kan informationsinhämtning ske från alla deltagande myndigheter i samband med förundersökning.

Här nedan ges exempel på uppgifter som kan fås från de samverkande myndigheterna.

Arbetsmiljöverket

- Uppgifter om aktuell arbetsmiljö inklusive arbetsförhållanden och arbetstider genom tjänsteanteckning och fotografier.
- Uppgifter från utstationeringsregistret om var utstationerade arbetstagare befinner sig.
- Information om vad den svenska arbetsmarknadsmodellen är, länkar till kollektivavtal inom olika branscher och kontaktuppgifter till ansvariga arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer.

- Tolkning av arbetsgivarbegreppet och vem som betraktas som arbetstagare.

Migrationsverket

- Uppgifter om målsäganden och målsägandens sociala situation samt handlingar som legat till grund för ansökan.
- Uppgifter om arbets- och uppehållstillstånd, viseringar och medborgarskap. För arbetstillstånd finns det uppgifter rörande anställningsvillkoren, lön, försäkringar och övriga villkor.
- Om förundersökningen avser arbete inom en riskbransch kan uppgifter även avse verksamhetens art och omfattning, ekonomiska uppgifter samt arbetsgivarens taxering.
- Uppgift om en asylsökande har rätt att arbeta i Sverige.
- Rätts- och landinformation om målsägandens hemland.

Skatteverket

- Uppgifter från folkbokföringen.
- Uppgifter om kassaregister och personalliggare. Det sistnämnda ska föras av den som bedriver restaurangverksamhet, fordonsserviceverksamhet, livsmedels- och tobaksgrossistverksamhet, kropps- och skönhetsvårdsverksamhet, tvätteriverksamhet eller byggverksamhet.
- Vid fördjupad kontroll kan uppgifter lämnas om penningtransaktioner, underlag i bokföringen, om s.k. utnyttjad identitet dvs. uppgifter om vem som i själva verket mottagit pengar från faktura- och löneutbetalningar samt vem som är verklig arbetsgivare.

Ekobrottsmyndigheten

- Uppgifter om bokföringsbrott, skattebrott, finansmarknadsbrott, penningtvättsbrottslighet i näringsverksamhet samt brott där företag används som brottsverktyg.
- Uppgifter om EU-bedrägerier, dvs. felaktig användning av EU-relaterade medel.

Åklagarmyndigheten – REMA

- Uppgifter om arbetsmiljöbrott och brott mot arbetsmiljölagen.

11.2.3 Vem kan lämna uppgifter om företag?

Utöver ovanstående uppgifter från de samverkande myndigheterna kan företagsuppgifter även inhämtas från andra myndigheter.

Exempel

- Uppgifter från Bolagsverket om företrädare och årsredovisning.
- Uppgifter från Kronofogden om skulder.
- Uppgifter från kommunala tillstånds- och tillsynsenheter inom t.ex. miljö-, hälso- och strålskydd, folkhälsa, livsmedel, lotterier och automatspel, byggande, räddningstjänst samt förskoleverksamhet. Det gäller exempelvis uppgifter om vilka lokaler som får användas för boenden och om boenden har bedömts som icke hälsofarliga.
- Uppgifter från länsstyrelsens inspektioner och uppföljande verksamhet inom miljöfarlig verksamhet, större anläggningar, såsom industrier, hamnar, depåer, vindkraftverk, större jordbruk, avfall men även djurskydd.
- Uppgifter från Jordbruksverket om jordbrukarstöd som kan sökas från EU och nationellt.

Uppgifter kan även hämtas från arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer.

- Uppgifter från kollektivavtal för aktuell bransch som visar vilka rättigheter arbetstagare har enligt avtal.
- Uppgifter som lämnats till Migrationsverket gällande vad arbetsgivaren har uppgett till dem gällande kollektivavtal för aktuella arbetstagare.
- Uppgifter om arbetsplatsbesök.

Bilaga 1, ILO:s indikatorer på brottslighet inom tvångsarbete

International Labour Office (ILO) har tagit fram indikatorer för tvångsarbete. Dessa indikatorer¹⁴¹ representerar de mest framträdande signaler och ledtrådar som pekar ut trolig existens av tvångsarbete. Ibland räcker det med en indikator i en viss situation, men oftast behövs flera indikatorer för att göra en sammantagen bedömning.

Följande punktlista med elva indikatorer på tvångsarbete täcker de viktigaste möjliga delarna av en tvångsarbetsituation.

Utnyttjande av utsatthet

Vem som helst kan vara offer för tvångsarbete. Den som inte behärskar språket, inte har kunskap om gällande lagstiftning, har få försörjningsmöjligheter, tillhör en minoritets-, religiös, eller etnisk grupp, har en funktionsnedsättning eller på annat sätt särskiljer sig från majoritetsbefolkningen är särskilt sårbar och kan utsättas för tvångsarbete.

Bara det faktum att vara i en utsatt position, exempelvis genom att sakna alternativa försörjningsmöjligheter, leder inte nödvändigtvis en person till tvångsarbete. Det är när en arbetsgivare utnyttjar en arbetstagares utsatta ställning exempelvis genom att införa alltför långa arbetspass eller hålla inne lönen, som en tvångsarbetsituation kan uppstå.

Det är också mer sannolikt för tvångsarbete när målsäganden är flerfaldigt beroende av sin arbetsgivare utöver själva arbetet. Exempelvis kan arbetsgivaren ombesörja mat och husrum samt erbjuda arbete hos sina släktingar.

Bedrägeri

Den som är utsatt för tvångsarbete vilseleds oftast genom att han eller hon rekryteras med löfte om ett anständigt och välbetalt arbete. Men när han eller hon väl börjar arbeta, förverkligas inte de utlovade arbetsvillkoren, och arbetaren befinner sig fångad i en dålig arbetsmiljö utan möjlighet att lämna. Hade målsägande fått korrekt information från början hade han eller hon inte accepterat arbetet och gett sitt samtycke till arbetsförhållandena.

---

¹⁴¹ Indikatorerna är framtagna från teoretisk och praktisk erfarenhet av ILO:s Special Action Programme to Combat Forced Labour. Indikatorerna baseras på definitionen av tvångsarbete som framgår i ILO:s konvention av tvångsarbete, 1930 No29. ILO har även exemplifierat de olika indikatorerna. Se även www.ilo.org/forcedlabour.

Förutom falska löften om arbetsvillkor och lönen kan vilseledandet även gälla dels typen av arbete, boende och levnadsvillkor, dels målsägandens migrationsstatus, dels själva arbetsplatsen och arbetsgivarens identitet.

Barn kan rekryteras genom falska löften till dem eller deras vårdnadshavare angående skolgång och hur ofta de får besöka varandra.

Begränsning av rörelsefriheten

Den som är utsatt för tvångsarbete kan hållas inlåst och övervakas i syfte att hindra denne från att fly från arbetsplatsen eller i samband med en transport.

Om en arbetstagare inte har fri rörlighet, inom rimliga begränsningar, på sin arbetsplats kan detta vara en stark indikator på tvångsarbete. Det anses rimligt att ha säkerhetsbegränsningar på farliga arbetsplatser eller att en arbetstagare måste ha förmannens tillstånd för att exempelvis lämna arbetet vid ett läkarbesök.

En arbetsgivare kan utöva kontroll med hjälp av övervakningskameror eller vakter på själva arbetsplatsen. De gånger arbetstagaren måste lämna arbetsplatsen följer en av arbetsgivaren utsedd person med.

Isolering

Den som är utsatt för tvångsarbete isoleras oftast på avlägsna platser och förnekas kontakt med utomstående.

Arbetstagaren vet inte var arbetsplatsen finns. Den kan vara långt från bostaden och det kanske inte finns några transportmedel tillgängliga. Arbetstagaren kan likaledes isoleras inom befolkade områden genom att hållas bakom stängda dörrar eller få sin mobiltelefon eller andra kommunikationsmedel beslagtagna i syfte att hindra honom/henne från att ha kontakt med sin familj och söka hjälp.

Isolering kan också kopplas till att verksamhetslokalerna är informella och inte registrerade, vilket gör det mycket svårt för brottsbekämpande myndigheter eller andra myndigheter att lokalisera verksamheten och övervaka vad som händer med arbetarna.

Fysiskt och sexuellt våld

Den som är utsatt för tvångsarbete, deras familjemedlemmar och närstående kan utsättas för fysiskt eller sexuellt våld. Våld kan innefatta att den utsatte blir tvingad att ta droger eller alkohol för att arbetsgivaren ska få större kontroll över arbetstagaren. Våld kan också användas för att tvinga en arbetstagare att utföra uppgifter som inte ingick i det ursprungliga avtalet, som att ha sex med arbetsgivaren eller en familjemedlem eller, mindre extremt, att utföra obligatoriskt hemarbete utöver sina "normala" uppgifter. Fysisk bortförande eller kidnappning är en extrem form av våld som kan användas för att ta en person till fånga och sedan tvinga denne att arbeta.

Eftersom användning av våld som en disciplinär åtgärd inte är acceptabelt under några omständigheter är det en mycket stark indikator på tvångsarbete.

Ofredanden och hot

Den som är utsatt för tvångsarbete kan få tåla ofredande och hot när denne klagar på sina arbetsvillkor eller vill sluta sin anställning.

Förutom hot om våld kan hotet bestå av att ge sådana uppgifter till myndigheter, exempelvis Migrationsverket, så att uppehålls- och/eller arbetstillståndet dras tillbaka. Det kan även vara hot om indragen lön eller tillgång till boendet, avskedande av familjemedlemmar, ytterligare försämrade arbetsförhållanden, indragning av tidigare privilegier såsom rätten att lämna arbetsplatsen. Det kan även vara fråga om att använda tillmälen för att få personen att känna sig utsatt och sårbar.

Hotens trovärdighet och inverkan måste bedömas ur arbetstagarens perspektiv, med hänsyn till hans eller hennes individuella övertygelse, ålder, kulturella bakgrund samt sociala och ekonomiska status.

Omhändertagande av identitetshandlingar

Om en arbetsgivare förvarar identitetshandlingar eller andra värdefulla personliga ägodelar på så sätt att arbetstagaren inte får tillgång till dessa på begäran kan det vara en indikator för tvångsarbete. Likväl om arbetstagaren inte kan lämna sitt arbete utan att riskera att förlora dem. I många fall är dessa identitetshandlingar viktiga för att erhålla andra arbeten eller för att få tillgång till nödvändiga tjänster. Personen kan även vara rädd för att söka hjälp från myndigheter eller icke-statliga organisationer.

Innehållande av lönen

Den som väntar på att få sin lön utbetald kan bli tvingad att kvarbli hos sin arbetsgivare. En försenad eller utebliven löneutbetalning visar inte på tvångsarbete. Men när lönen undanhålls systematiskt och på så sätt tvingar arbetstagaren att kvarbli hos sin arbetsgivare och då neka honom eller henne möjligheten att byta arbetsgivare pekar det på tvångsarbete.

Skuldförhållande

Den som är utsatt för tvångsarbete brukar ofta arbeta för att betala av en uppkommen eller ibland till och med ärvd skuld. Skulden kan ha uppkommit som ett löneförskott eller lån för att täcka rekryterings- och transportkostnader eller för dagliga levnadskostnader eller akuta utgifter, såsom sjukvårdskostnader. Skulden kan öka eller manipuleras exempelvis när den utsatte är analfabet. Skuldförhållande kan också uppstå när barn rekryteras i utbyte mot ett lån som ges till deras föräldrar eller släktingar. Arbetsgivaren eller mellanhanden såsom rekryteraren kan motverka

avbetalningen genom att undervärdera det utförda arbetet, öka räntan för skulden eller öka kostnaden för mat och boende.

Skuldförhållandet återspeglar en maktobalans mellan arbetstagaren/gäldenären och arbetsgivaren/borgenären. Det binder arbetstagaren till sin arbetsgivare under en ospecificerad tid, allt från en enda säsong, till år eller till och med på varandra följande generationer. Förfarandet har inte någon likhet med ett normalt lån från en bank eller annan oberoende långivare vilket återbetalas efter överenskomna och acceptabla villkor.

Undermåliga arbets- och levnadsförhållanden

Den som är utsatt för tvångsarbete kan få acceptera arbets- och levnadsförhållanden som en anställd aldrig skulle acceptera. Det kan vara att genomföra arbeten under förhållanden som är kränkande (förödmjukande eller smutsigt) eller farligt (svårt eller farligt utan adekvat skyddsutrustning) och allvarliga överträdelser av arbetslagstiftningen. Den utsatte kan också utsättas för undermåliga levnadsvillkor exempelvis genom att bo tillsammans med andra personer i trånga utrymmen vilket kan vara integritetskränkande.

Enbart dåliga arbets- och levnadsförhållanden bevisar inte förekomsten av tvångsarbete eftersom en person kan acceptera dåliga förhållanden p.g.a. brist på alternativa jobb. Däremot bör villkor som missbrukas ge en fingervisning om den möjliga existensen av tvång, dvs. om något hindrar personen från att lämna jobbet.

Orimlig övertid

Den som är utsatt för tvångsarbete kan tvingas arbeta orimligt mycket övertid vilket överskrider de gränser som föreskrivs i nationell lag eller kollektivavtal. Personen kan bli nekad till raster och ledighet, tvingas ta över frånvarande kollegors skift och arbetstider eller ha ständig beredskap.

Det kan vara svårt att bedöma om övertiden ska klassificeras som tvångsarbete. Som en tumregel gäller att om anställda måste arbeta mer övertid än vad som är tillåtet enligt nationell lagstiftning, under någon form av hot (t.ex. avskedande) eller för att tjäna åtminstone minimilönen¹⁴², uppnår detta sammantaget tvångsarbete.

---

¹⁴² I Sverige används kollektivavtalslönen.

Bilaga 2, HEUNI:s mönster för sexuell exploatering

HEUNI¹⁴³ har sammanställt information från tidigare forskning och erfarenheter inom området människohandel i syfte att förbättra identifieringen av offer för bl.a. exploatering för sexuella ändamål.¹⁴⁴

Detta kapitel utgår ifrån HEUNI:s identifierade mönster på exploatering för sexuella ändamål.

Rekrytering

Rekryteringen sker främst online. De som söker arbete inom den s.k. sexindustrin rekryteras på falska premisser. När den utsatte väl anländer till aktuellt land utan pengar och lokal kännedom blir den utsatte tvungen att acceptera mycket värre villkor än vad som har avtalats.

Annonsering

Även annonseringen sker online och det är en utmaning att kunna särskilja de annonser som läggs ut av den som erbjuder sexuella tjänster och de annonser som är relaterade till exploatering för sexuella ändamål. Det kan även vara svårt att i direktsändningar som har sexuellt innehåll urskilja om den eller de som sänder och/eller den eller de som visas på sändningen agerar på frivillig basis.

Tvångsäktenskap

Tvångsäktenskap avser en situation där ett äktenskap upprättas utan fritt och fullt samtycke från en eller båda parter, eller där en eller båda parter inte kan lämna äktenskapet. De utsatta är vanligtvis beroende av sina makar för pengar, bostad, mat samt uppehållstillstånd och kan möta flera former av exploatering från sexuellt utnyttjande till tvångsarbete och hushållsarbete.

Barn och unga personer

Barn och unga personer är sårbara för sexuellt utnyttjande och för utnyttjande i påtvingat tiggeri samt kriminell verksamhet. Barn som rymt hemifrån, fosterhem eller en institution är särskilt utsatta.

---

¹⁴³ The European Institute for Crime Prevention and Control (HEUNI) är placerat som ett fristående forskningsinstitut under finska justitieministeriet och knutet till FN.

¹⁴⁴ Patterns of exploitation – Trends and modus operandi in human trafficking in Finland, Latvia, Estonia, Poland and Ukraine, HEUNI Report Series no. 103a, 2023.

Pojkvänshallick

Den s.k. loverboy-metoden¹⁴⁵ är vanligt förekommande och hänvisar till en praxis där en typiskt manlig förövare förför unga, utsatta flickor och pojkar genom att låtsas ha (romantiska) känslor för dem och så småningom utsätter dem för utnyttjande.

Psykologiskt tvång

Psykologiskt tvång och traumaband används ofta av människohandlare för att kontrollera sina offer på komplexa sätt som kan vara svåra att upptäcka, t.ex. genom isolering, hot och förnedring i kombination med enstaka vänligt agerande mot offret.

Multiexploatering

Den som är utsatt för människohandelsbrott kan utnyttjas på flera sätt. Exempelvis kan offer för sexuellt utnyttjande tvingas skriva under dokument för att etablera bedrägliga företag, ta lån, skaffa kreditkort eller kräva förmåner som sedan används av förövarna för att finansiera sin kriminella verksamhet.

---

¹⁴⁵ Begreppet nämns även i SOU 2023:97 Ut ur utsatthet och Europaparlamentets resolution av den 14 september 2023 om reglering av prostitution i EU: dess gränsöverskridande konsekvenser och inverkan på jämställdheten och kvinnors rättigheter (2022/2139(INI)). Begreppet "loverboy" har på svenska ändrats till pojkvänshallickar för att tydligare beskriva vilka handlingar dessa unga män utför och är ansvariga för. Polismyndigheten (2022). Människohandel för sexuella och andra ändamål – Lägesrapport 23, s. 45.

Bilaga 3, Indikatorer på tvångsarbete på den svenska arbetsmarknaden

Jämställdhetsmyndigheten har sammanställt information från samverkande myndigheter på indikatorer på tvångsarbete och människoexploatering på den svenska arbetsmarknaden.¹⁴⁶

Sårbarhetskriterium

- Utnyttjande av sårbarhet i rekryteringen (svåra familjeförhållanden, illegal vistelse, låg utbildning, bristande språk, bristande information, dålig ekonomi, känslomässigt beroende).
- Personen är skuldsatt och familjen i hemlandet är eventuellt borgenärer för skulden.

Lön och annan ersättning

- Den anställde får inte ut sin lön. Den anställde berättar att han eller hon arbetar långa arbetspass och varken får ut övertidsersättning eller semesterersättning. Den anställde har fått betala stora summor för hjälpen med uppehålls- och arbetstillstånd.
- Arbetsgivaren står som sekundär kontoinnehavare på arbetstagarens bankkonto.
- Stort antal konton öppnas i samma persons namn nära i tid (människo-handlare kan använda brottsoffers identitet för skattebrott eller andra ekobrott).
- Löneutbetalningar är för låga, stämmer inte överens med storleken på verksamheten eller anställningskontrakt. Det bör noteras att utöver lönen erbjuds många arbetare också kollektivt boende, mat och ersättning för sina resekostnader. När dessa belopp läggs till kan deras lön ungefär motsvara kollektivlönen.
- Lön betalas ut, men större summor tas regelbundet ut från kontot i nära tid efter lönebetalningen. Antingen tas summorna ut kontant eller förs över till arbetsgivarens konto eller till annans konto.
- Företag med säsongsarbetare som inte betalar ut lön regelbundet. Att en säsongsarbetare endast får betalt i slutet på säsongen kan indikera att

---

¹⁴⁶ Myndigheter mot arbetslivskriminalitet – Nationellt metodstöd för arbetet vid de regionala centren mot arbetslivskriminalitet, Bilaga 10 Indikatorer Människohandel. Ej publicerat.

arbetsgivaren håller inne med lönen för att kunna utöva påtryckningar på arbetstagaren.

- Identiska löneutbetalningar (i jämna tal) till timanställda dvs. inte någon variation för övertid, ledighet, sjukdagar m.m.
- Löneutbetalningar sker från ett personligt konto, inte företagskonto.

Boende och övriga levnadsförhållanden

- Arbetstagare vet inte var i Sverige han eller hon befinner sig.
- Arbetstagare bor med arbetsgivaren eller är inte fri att bo var han eller hon vill.
- Boenden för arbetstagare har inte god standard.
- Det ser ut som att personer bor på arbetsplatsen, där finns sängar/madrasser, resväskor, eller många personliga tillhörigheter.
- Arbetstagare har tillgång till fordon som är undermåliga och/eller avregistrerade.
- Transporten som arbetsgivaren tillhandahåller är det enda sättet att ta sig till och från arbetsplatsen.

Arbetsmiljö / hälsa

- Arbetstagaren är tvungen att utföra arbetsuppgifter som han eller hon inte blev rekryterad till att göra eller som inte står i kontraktet.
- Arbetstagaren arbetar under förhållanden som kan vara till fara för personens hälsa eller säkerhet. Adekvat säkerhetsutrustning har inte tillhandahållits.
- Orimliga arbetstider: Långa timmar, få eller inga lediga dagar, ingen semester eller ledighet vid sjukdom.
- Det befinner sig (många) personer/arbetstagare på arbetsplatsen vars skift enligt schemat har tagit slut, eller som enligt befintligt schema anges vara lediga men trots allt arbetar.
- Arbetstagare visar tecken på ångest, depression, undernäring eller andra symptom på hälsoproblem som t.ex. fysiska skador.
- Arbetstagaren har varit utsatt för tvångsmässig fysisk behandling, t.ex. graviditetstest, tvångsabort, eller blivit tvingad att använda preventivmedel.
- Uppgifter framkommer om psykiskt, fysiskt eller sexuellt våld eller trakasserier. Eller att personen är tvingad att bruka droger.
- Arbetstagaren är utsatt för hot (t.ex. hot om våld, om anmälan till myndighet eller om värre arbetsvillkor. Dessa hot kan även vara riktade mot familjemedlemmar eller andra närstående.

Formella frågor

- Arbetstagare har inte de tillstånd som behövs för att arbeta i Sverige.
- Arbetstagaren nekas sin åsikts-, yttrande-, eller religionsfrihet.
- Arbetstagen nekas rätten att söka eller motta information.
- Försäkring för arbetstagare är inte konsekvent med antalet arbetstagare eller storleken på företaget. Skatt på lön betalas inte.
- Personen har fått falska, inkorrekta eller vilseledande information av rekryteringspersonen eller arbetsgivaren.
- Arbetstagaren har inte fått någon information om säkerhetsrutiner eller utbildning på det egna språket. Eventuell information om utbildning är bristfällig.

Inspektion / tillsyn

- Inspektörerna tillåts inte att fritt kontrollera utrymmena/lokalen, utan blir visade runt av arbetsledaren, eller att inspektörerna vägras tillträde till lokalen eller delar av lokalen såsom låsta utrymmen.
- Arbetstagare uppvisar rädsla och/eller nervositet vid inspektion. Starka reaktioner vid oanmälda besök, t.ex. lämnar hastigt platsen vid inspektion.
- Arbetstagare kan eller vill inte identifiera sig. När han eller hon ombeds att visa ID så visar det sig att arbetsgivaren innehar det.
- Arbetsgivaren innehar även andra personliga handlingar eller tillhörigheter som tillhör arbetstagaren.
- Arbetstagaren kan inte berätta hur mycket han eller hon tjänar.
- Arbetstagaren meddelar, när han eller hon tillfrågas, att han eller hon har betalat för att få anställningen.
- Arbetstagaren har inte mottagit nödvändig eller tillräcklig hälso- och sjukvård. Information om hälsa är inte tillgänglig på personens språk eller passar inte till personens behov.
- Ett officiellt schema är uppsatt på arbetsplatsen, men det finns ett annat inofficiellt schema med faktiska arbetstider i ett annat rum.
- Förekomst av mycket kontanter i lokalen och/eller kassaskåp.

ÅKLAGARMYNDIGHETEN